Innhold:

MARKEDSPERSPEKTIVENE FOR DE NORDISKE LAND

KOORDINERINGS-PROBLEMENE I DISTRIKTSUTBYGGINGEN

NASJONALBUDSJETT-MODELLEN OG DENS ANVENDBARHET

OM PRIS- OG LØNNS-UTVIKLINGEN I NORGE ETTER KRIGEN

BOKANMELDELSE

STUDENTNYTT

SOSIALØKONOMEN

NOVEMBER 1965 - ÅRGANG 19

I dette nummer:

Det synes åpenbart at EFTA-landene ikke har noen felles interesse i å bevare EFTA som en samarbeidende gruppe. Hovedpersonen i denne gruppe, Storbritannia, har aldri ment noe alvorlig med EFTA, hevder kontorsjef Arne Lie i Norges Bank i en artikkel i dette nummer om markedsperspektivene for de nordiske land. Kontorsjef Lie setter spørsmålstegn ved mulighetene for en styrkelse av EFTA. Det tjener neppe noen hensikt å late som om man tror at EFTA-samarbeidet kan utvikle seg videre og at kontakt med Fellesmarkedet lettere vil kunne oppnås ved hjelp av EFTA. Oppløsingstendensene og uenigheten i EFTA ligger implisert i det samarbeidssystem som der er valgt, sier Arne Lie videre.

På bakgrunn av disse synspunktene redegjør Lie for de andre tenkelige markedsformer som kan komme på tale for Norge og de nordiske land. Men som følge av den økonomisk-politiske konstellasjon vi har i Europa i dag kan vi foreløpig ikke gjøre stort annet enn å være tilskuer til den maktkamp som foregår i Europa om organiseringen av det økonomiske og politiske samarbeidet, hevder kontorsjef Arne Lie.

Kontorsjef Odd J. Breivik reiser i en artikkel spørsmålet om en nå ikke bør få et eget departement for økonomisk planlegging og utbygging. Breivik tar spesielt for seg de koordineringsproblemene som oppstår som følge av den organisering vi her i landet har fått av planleggings- og utbyggingsinstitusjonene.

Med den sentrale rolle som langtidsplanavdelingen spiller synes det rimelig at denne avdeling sammen med distriktsavdelingen i Kommunaldepartementet danner kjernen i et nytt sentralt planleggingsapparat, og at Distriktenes utbyggingsfond blir lagt til dette organ med en selvstendig status (eget styre) som nå.

Forsker Dag Bjørnland redegjør i dette nummer for den nasjonalbudsjettmodellen en har brukt ved budsjetteringen i de senere år. Bjørnland ser spesielt på dens anvendbarhet, og forsøker å trekke konklusjoner om hvor godt modellen (Modis I) gjengir den økonomiske utvikling for periodene 1962—63 og 1963—64 når en benytter regnskapstall for de eksogene variable. Videre ser han på hvilke overensstemmelser en kan finne mellom tidligere modellresultater, publiserte nasjonalbudsjett og foreløpige nasjonalregnskapstall for disse perioder.

Enkelte spørsmål som Statistisk Sentralbyrå tok opp i boken «Norges økonomi etter krigen» vil i dette og følgende nummer bli kommentert av forskjellige personer. I dette nummer tar amanuensis Kåre Gisvoll for seg kapitlene om pris- og inntektsutviklingen etter krigen, og kommer med det han kaller noen «randmerknader» til enkelte sider av dette sakskompleks.

Videre bringer vi i dette nummer en anmeldelse av boken «Markedsanalyse i praksis» ved universitetslektor Jan M. Hoem.

En gruppe sosialøkonomiske studenter foretok i høst en studietur til Polen og Tyskland. En av deltakerne redegjør i en kort artikkel for noen av de refleksjoner som vedkommende gjorde seg etter reisen.

Abonnement for 1965

Vi tillater oss å minne abonnentene om de tilsendte postgiroblanketter, som gjelder kontingent for «Sosialøkonomen» for 1965. Beløpet kan også betales over bankgirokonto 1377/163, Sosialøkonomen, Frederiksgate 3, Oslo 1.

9 | 65

NOVEMBER

SOSIALØKONOMEN

Ansvarlige redaktører:
Tore Lindholt
Bjørnulf Sandberg

Redaksjonssekretær:
Arne Faye

Studentredaktør:
Åge R. Sørsveen

Redaksjonsutvalg:
Forsker Dag Bjørnland
Underdirektør Paal Bog
Byråsjef Erik Botheim
and.oecon. Even S. Engelstad
Konsulent Johan Frøland
Kontorsjef Eskild Jensen
Konsulent Per Polden
Cand. oecon. Jon Rikvold
Cand. oecon. Kjell Storvik
Cand. oecon. Bjørn Tryggeset

INNHOLD

.rne Lie:
Markedsperspektivene for e nordiske land 3

)dd J. Breivik:
Koordineringsproblemene distriktsutbyggingen 10

)ag Bjørnland:
)m nasjonalbudsjettmo-lellen og dens anvend-arhet 13

Kåre Gisvoll:
)en nyere pris- og lønns-istorie i Norge 20

Bokanmeldelse 23

Studentnytt 24

SOSIALØKONOMEN

Utgitt av
Sosialøkonomisk Samfunn.

Utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til foreningens medlemmer.

Adresse: Frederiksgt. 3, Oslo 1

Abonnementspris kr. 30,— pr. år. Enkeltnummer kr. 3,—.

Apropos høstkonferansen

Den 1. og 2. november avholdt Sosialøkonomisk Samfunn sin fjerde såkalte høstkonferanse. Konferansens motto var «Fra informasjon til beslutning» og det var moderne planleggingsmetoder på mikroplanet som ble satt under debatt. Når det gjelder en fyldig reportasje fra konferansen så skal vi få komme tilbake til det i et senere nummer. Her vil vi bare få komme med noen refleksjoner som vi gjorde oss etter å ha hørt foredragsholderne skissere muligheter og problemer.

Nytten av og behovet for analytisk tenkning og operasjonsanalytiske metoder fikk en et klart inntrykk av. Men en fikk også like klart påpekt og understreket at limitasjonsfaktoren i denne forbindelse er mangelen på kvalifisert arbeidskraft, på EDB-personell spesielt, men også på operasjonsanalytikere i det hele.

En kan da spørre seg — som det også ganske riktig ble gjort på konferansen — om ikke Universitetet kunne, eller burde, komme sterkere inn i bildet her. Nå er det så at en eventuell spesialutdannelse, som f. eks. operasjonsanalyse, økonometri o.l., kommer på toppen av en lang universitetsutdannelse, vanligvis i form av et valgfritt spesialfag.

Det at spesialutdannelsen på dette vis kommer til å hvile på et solid grunnlag er jo unektelig et gode. Men det har den ulempe at den lange studietiden da vil virke som en hindring for at en får tilstrekkelig med «spesialister». På den annen side fører det også ofte til at en kan få overkvalifisert arbeidskraft, når en ser på hvilke jobber og funksjoner disse solid utdannede personer utfører.

Det spørsmål vi reiser blir da dette: Er universitetsutdannelsen nå moden for en oppmykning — eller mer konkret og mer spesielt: Kunne det ikke være en tanke å forsøke å få flere spesialutdannelser av en 2-3 års varighet, som har som grunnlag eksamen artium? I den senere tid har man diskutert spørsmålet om hvorvidt man skulle sette i gang en slags college-utdannelse ved Universitetet. Det man da har tenkt på er et år tilleggsutdannelse utover eksamen artium. Nå er det vel grunn til å stille seg skeptisk til hva en kan få lært i løpet av ett år, men kanskje en kan oppnå å få et smidigere og mer tilfredsstillende utdannelsessystem ved å fortsette diskusjonen av dette spørsmål.

Det skulle være unødvendig å påpeke at en slik ordning som vi har antydet ovenfor sannsynligvis også ville komme til å lette presset på våre universiteter, foruten at vi får dekket et behov som i stadig sterkere grad presser på.

Det nye System/360 Modell 20

Modell 20 er et hullkortorientert datasystem som vil gjøre overgangen til EDB enklere, tryggere og mer økonomisk enn noen gang tidligere.

Lett overgang

Hullkortarkivene i Deres data-avdeling kan opprettholdes, likeledes rapportenes utseende. Manuelle systemer kan lett tillempes Modell 20.

Enkel programmering og betjening

Enkle og lettlærte programmeringshjelpemidler stilles til disposisjon. Enhver som kjenner hullkortteknikk kan uten vanskeligheter gå over på Modell 20.
Personell uten erfaring fra maskinell databehandling trenes hurtig på IBM-skolen. Denne er en del av IBM's service.

Mindre plass

Kravene til kontorplass er meget beskjedne. Modell 20 er et kompakt system som erstatter tabulator, kollator, oversetter, reproducer og kalkulator.
De trenger ikke koblingsbord og plass for slike.

Enklere og hurtigere

Flere hullkortregistre behandles i ett kortgjennomløp med høye hastigheter. *En helt ny enhet* leser to registre med 500 kort pr. minutt, huller og oversetter kort, og sender dem ut i én av 5 lommer — alt i én operasjon.
En ekstra kortleser arbeider med hastighet opp til 1 000 kort pr. minutt.

Datakommunikasjon

Modell 20 tar også hensyn til ønsket om direkte forbindelse til og fra andre IBM datasystemer ved spesialutstyr for tilkobling til det offentlige telekommunikasjonsnett.
Avstander er ikke noen begrensning.

Ledelsens verktøy

Systemet vil gi ledelsen mer avanserte og økonomiske rutiner og løsninger, resultater raskere ut, bedre oversikt — og større muligheter for hurtige avgjørelser.

TA KONTAKT med nærmeste IBM-kontor hvor De vil finne en erfaren konsulent som kan diskutere Deres problemer og klarlegge de fordeler IBM System/360 Modell 20 vil gi Dem.

INTERNATIONAL BUSINESS MACHINES A.S Haakon VII's gate 2, Oslo - Tlf. 41 77 45

Avdelingskontorer: Bergen 18 155 • Trondheim 28 056 • Stavanger 27 514 • Porsgrunn 52 703 • Sarpsborg 52 311

IBM SYSTEM/360 MODELL 20

Markedsperspektivene for de nordiske land

AV KONTORSJEF ARNE LIE

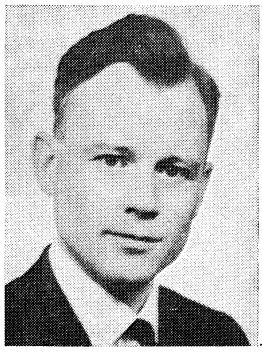

Arne Lie:
Cand. oecon. 1951. Statistikkassistent i Det norske Luftfartselskap 1947—48, sekretær i Handelsdepartementet fra 1949, senere konsulent. Ambassadesekretær og økonomisk medarbeider ved den norske delegasjon til NATO og OEEC, Paris 1956. Byråsjef i Handelsdepartementet fra 1959—60, kontorsjef i Norges Bank siden 1960.

1. Hvor «avhengig» er vi av utlandet?

De spørsmål som for meg er vesentlige og avgjørende i problematikken omkring markedsgrupperingene i Europa, gjelder den form for økonomisk og politisk system som de forskjellige former for samarbeide mellom landene leder opp til. Før jeg kommer inn på disse ulike samarbeidssystemer, har jeg lyst til å nevne et par enkle fakta om tilknytningen mellom norsk økonomi og utenlandske markeder.

Dengang vi hadde Fellesmarkedsdebatten ble spørsmålet stilt slik:

«I hvilken grad vil de ytre markedsforhold virke inn på våre materielle vekstmuligheter?» Jeg vil her begrense meg til å gi et par data om i hvilken grad den norske økonomi allerede er innenfor et all-européisk eller internasjonalt marked og i hvilken grad Norge fortsatt vil bli et avgrenset nasjonalt marked, uavhengig av de ytre vilkår.

Skipsfartsnæringen er allerede integrert i det store internasjonale marked. Så vidt vi kan bedømme det nå, vil skipsfartens driftsvilkår ikke bli direkte berørt av de ytre markedskonstellasjoner.

Statistisk har skipsfarten ansvaret for en god del av produksjonsveksten i Norge i de siste 15 år. Fra 1950 til i dag har Norges brutto-nasjonalprodukt fordoblet seg i faste 1955-priser. Omkring ¼ av tilveksten faller på skipsfart. Produksjonen i denne sektor antas fortsatt å øke med 7 à 8 prosent i året.

Derimot har bare en liten del av skipsfartens virksomhet tilknytning til norsk økonomi. Produksjonen og investeringene i denne næring er i det vesentlige integrert med utenlandske sektorer. Leveringene fra norske kilder utgjør 2,5 à 3 milliarder kroner, og disse kjøp vil sannsynligvis stige meget svakt i årene fremover. Kjøpene svarer til skipsfartens netto-tilførsel av valuta til Norge forøvrig.

Med andre ord: Skipsfarten er allerede i det store marked og vil fortsatt være det. Skipsfartens produksjon teller meget i Norges totale GNP, men betydelig mindre for andre norske sektorers produksjon.

Produksjonsveksten i de siste 15 år for «*resten av Norge*» faller for en stor del på varehandel, transport og øvrige tjenesteytende næringer. I alt falt nær 40 pst. av tilveksten i 1955-kroner, på disse sektorer. For de fleste av disse sektorer vil de ytre markedsforhold ikke direkte og i noen nærlig grad, påvirke deres konkurranse- eller produksjonsvilkår. I det vesentlige lever de sitt liv innenfor det nasjonale marked, og vil fortsatt gjøre det. De vil også fortsatt gi et meget stort bidrag til tilveksten I GNP i årene som kommer. Men vi skal selvsagt også være oppmerksom på at produksjonen i disse sektorer er knyttet sammen med produksjonen i andre norske sektorer.

Produksjonen og salgsvilkårene for sektorene *forretnings- og boligbygg*, bygg og anlegg har også liten direkte tilknytning til markedsproblemene. Disse sektorer har bidratt med 6 pst. av produksjonsveksten i de siste 15 år.

Jordbruks- og fiskeripolitikken vil i høy grad bli berørt i et all-européisk fellesmarked. Dette er imidlertid ikke et brennende spørsmål under de gjeldende markedskonstellasjoner utover de salgsinteresser vi har for fiskeprodukter.

Overgangen fra det lille nasjonale marked til det store européiske eller internasjonale marked er derfor i det alt vesentlige et aktuelt problem for industrien. Men også for de ulike *industrigrener* vil en utvidelse av markedene eller en fastlåsing av de någjeldende markeds-grupperinger virke meget forskjellig inn på deres salgs- og vekstmuligheter. Vi kan her grovt skille mellom to grupper:

1. *De industrier som leverer vår tradisjonelle eksport av fiskevarer, treforedlingsprodukter, gjødning og metaller,*
2. *de som fremstiller mer bearbeidede industriprodukter og som hittil har levert for den overveiende del på hjemmemarkedet.*

Fisk og fiskevarer utgjør noe mindre enn 10 pst. av eksporten. I den senere tid har det ikke vært vanskelig å få avsatt vår eksport. Toll og kvoter i Fellesmarkedet har totalt sett liten betydning for fiskeeksporten. Den går fortrinnsvis til andre markeder. I senere tid ville det ikke ha budt på problemer å få avsatt mer fisk i utlandet, dersom vi hadde hatt større fangster. Problemene i fiskeriene ligger ikke på avsetningssiden, men på produksjonssiden. Fisket og fiskeforedlingsindustrien har ikke økt produksjonen i de siste 15 år.

Den *tradisjonelle eksport av industrivarer* svarer for halvparten av eksporten. Det er i denne sektor vi har ekspandert eksporten sterkest i de siste 15 år, særlig innenfor den såkalte kraftkrevende industri som fremstiller gjødning og metaller. Disse bedrifter selger så å si hele produksjonen utenlands, og deres produksjon har i de siste 15 år økt med mellom 7 og 8 prosent i året. Denne vekst vil de også kunne oppnå i ytterligere en 10-årsperiode dersom det fremdeles blir mulig å få solgt produksjonen utenlands. Etter en ytterligere 10-års vekstperiode er det vesentlige av de gjenstående billige kraftressurser disponert. Vi skal imidlertid også være klar over at denne grenen av vår industri, sammen med treforedling og kraftverkene selv, ikke har bidratt med mer enn 15 pst. av produksjonsveksten i de siste 15 år, og omtrent slik vil tallene stille seg også i årene som kommer.

Våre bekymringer om de ytre markedskonstellasjoner knytter seg altså først og fremst til vår tradisjonelle industrivareeksport, om vi bygger på den offisielle debatt om disse spørsmål. Fellesmarkedet har fastsatt spesielle tollsatser på disse varer, i henhold til den såkalte liste G. Det er en fare for at varene blir holdt utenom de generelle tollreduksjoner under Kennedy-runden i GATT. En varig markedsdeling i Europa fryktes å redusere disse bedrifters vekstmuligheter.

Jeg tror det er behov for å kvalifisere nærmere disse generelle inntrykk fra debatten om den européiske tollpolitikk.

Vår totale eksport av G-liste-varer utgjorde i 1964 ..... 2 149 mill. kr.
Av dette ble over 60 pst. ..... 1 369 mill. kr.
solgt i andre land enn Fellesmarkedet. Av de resterende ..... 800 mill. kr.
som ble solgt til Fellesmarkedet, gikk omkring ..... 500 mill. kr.
inn tollfritt, mens omkring .. 300 mill. kr.
ble belagt med toll. Med andre ord:

1. *Mesteparten av G-listevarene blir solgt utenom Fellesmarkedet.*
2. *Viktige importgrupper i Fellesmarkedet ønsker å opprettholde tollfri import.*
3. *En innføring av fellestariffen vil i enkelte tilfelle kunne veltes over på forbrukerne, helt eller delvis.*
4. *Fellestollens satser ligger på mellom 4 og 10 pst. som sett i relasjon til enkelte bedrifters overskudd, representerer en mindre belastning om produsentene skulle bære tollen.*

Mot disse momenter er hevdet at de 6 land i Fellesmarkedet tar sikte på en betydelig utvidelse av produksjonen av «våre» tradisjonelle eksportvarer, og at en opprettholdelse av fellestollen vil gjøre det lettere for dem å oppnå dette.

Etter mine vurderinger ville jeg konkludere at Fellesmarkedets tollpolitikk neppe har hatt noen særlig uheldig innflytelse på norsk eksport og produksjon i tiden som har gått. Det høye etterspørselsnivå ute har gjort det mulig å avsette så meget som vi har vært i stand til å produsere, og en stor del av eksporten har gått tollfritt inn. Fremtidsperspektivene synes ikke å avvike vesentlig fra dette bilde for så vidt gjelder tradisjonelle eksportgrupper. Vår råvareproduksjon og -eksport er allerede i det store marked, og en fastlåsing av de gjeldende markedsgrupperinger vil neppe hin-

re denne industrigren i å utnytte de vekstmuligheter som fremdeles står igjen i Norge.

Derimot kan Fellesmarkedets tollpolitikk få vesentlig større virkning på lenger sikt for eksporten av mer *bearbeidede industriprodukter* som ikke hører til vår tradisjonelle eksport. Fellestollen utgjør for disse sektorer vanligvis mellom 15 og 20 pst. Industrier som fremstiller mer bearbeidede forbruks- og investeringsvarer bidrar med 20—25 pst. av bruttonasjonalproduktet, og tyngden av den industrielle vekst ventes å falle på disse sektorer. De har hittil vært beskyttet av norsk toll, men er for tiden i en omfattende omstillings- og rasjonaliseringsprosess bl. a. som ledd i EFTA-samarbeidet. Sannsynligvis er det nødvendig for dem å ha større salgsmarkeder å operere i, dersom de skal utnytte gjeldende produksjons- og organisasjonsteknikk. Men størrelsen av markedene kan på disse meget ulike produksjonsområder være av varierende betydning, og heller ikke er det slik at en tollsats som synes høy, uten videre er en hindring for å ta del i det store markedet. Fellesmarkedet har avtatt 20 pst. av tilveksten i eksporten av mer bearbeidede varer i løpet av de siste 4 år til tross for tollen på dette marked, mot 15 pst. for UK, 27 for Sverige og 10 for Danmark. Men stort sett ville jeg konsentrere min interesse i langt større grad om markedskonstellasjonene og industripolitikken for disse vareområder enn for våre tradisjonelle eksportgrupper. Problemene i tilknytning til økonomisk vekst og markedsdannelser gjelder ikke fortrinnsvis den industri vi har, men den som vi skal få. Og vekst og lønnsomhet i den industri vi skal få, vil bero på vår egen tilpasningsevne, uansett hvordan de ytre toll- og handelsvilkår stiller seg. Tilpasningsmulighetene skulle ikke være så begrenset for en økonomi som utgjør 1 pst. av Vest-Europas økonomi.

2. Markedsgrupperinger og økonomisk/politisk system.

Mine bekymringer i tilknytning til markedsgrupperingene gjelder det økonomiske og politiske system som vi vil få i Europa. De ulike former for markedsdannelser bestemmer implisitt de metoder man vil følge i den økonomiske politikken og samarbeidsformene mellom landene. Med andre ord: Organiseringen av markedssamarbeidet må betraktes som arbeidsmetoder for å komme frem til visse samfunnsformer og visse former for oppførsel landene imellom.

En styrkelse av EFTA.

Landene i EFTA har aldri hatt noen felles målsetting eller motivering for denne organisasjon. Det som opprinnelig var felles for medlemmene, var at de alle ønsket å holde en viss kontroll med hverandre, slik at ikke noen av dem sluttet bilaterale avtaler med Fellesmarkedet på de øvriges bekostning. Det er likeledes et fellestrekk ved EFTA-landene at de hører til den gruppe industriland i Europa som ikke har gjort seg opp noen mening om hvordan et bredere økonomisk samarbeide bør organiseres. De viker alle tilbake for de konsekvenser som et slikt samarbeide nødvendigvis må få for hvordan landene skal treffe politiske avgjørelser i spørsmål som det ikke er enighet om.

Diskusjonen om en styrkelse av EFTA ble intensivert vinteren og våren 1965 som en etterdønning etter innføringen av den britiske importavgift. En ytterligere årsak var at britene, uten å rådføre seg med de øvrige EFTA-land, innledet et nærmere samarbeide med Frankrike om produksjon av fly, elektronisk utstyr og industriell forskning. De ønsker å utvide dette samarbeide til andre Fellesmarkeds-land. Også EFTA-landene har gitt uttrykk for at de ønsker et utvidet økonomisk samarbeide. Til dette har britene svart at de kan tenke seg en utveksling av lærlinger innenfor industrien, innføring av ens porto-takster og at de ikke vil motsette seg at Island blir medlem av EFTA, hvis Island selv eller andre EFTA-land tar initiativet til slikt medlemsskap.

For å få røkt ut britenes intensjoner med EFTA og Fellesmarkedet, utarbeidet de nordiske land et memorandum til møtet i Wien i mai 1965 om en utvidelse av EFTA-samarbeidet. Det nordiske memorandum nevnte bl. a. den økonomiske politikken i sin alminnelighet, pris- og kartellovgivning, industrielle etableringer, patentlovgivning og harmonisering av skatteregler. De nordiske land understreket spesielt behovet for å følge felles retningslinjer i handelspolitikken overfor utenforstående land.

Britene reagerte surt på dette initiativ. Sveitserne og østerrikerne var forbeholdne. De tre land ønsket prinsipalt å holde samarbeidet innenfor EFTA-konvensjonens någjeldende ramme. Sannsynligvis går de med tanker om å få til en markedsordning med det øvrige Europa på egen hånd ut fra sine egne forutsetninger uten å være bundet av et nordisk haleheng.

Østerrikerne har allerede søkt om assosiert tilknytning til Fellesmarkedet. Dette innebærer i økonomisk henseende det samme som medlemsskap.

I samsvar med EFTA-regjeringenes beslutning under Wien-møtet, skal landene fremlegge forslag om en styrkelse av EFTA til neste møte i København i oktober. Denne styrkelse skal skje på to fronter:

1. *Forslag om brobygging til Fellesmarkedet. Hvilke spørsmål kan EFTA og CEE samarbeide om og på hvilken måte?*

2. *En indre aktivisering av EFTA. Den kan omfatte*
   a) *statsstøtte, offentlig foretak, restriktive forretningsmetoder, etablering, dumping og subsidiert eksport. (Art. 13—17).*
   b) *handelsrestriksjoner utenom toll,*
   c) *fiskalavgifter,*
   d) *jordbruk og fiske (art. 22—27),*
   e) *forskning og teknologi,*
   f) *økonomisk utvikling,*
   g) *nye samarbeidsområder.*

Vi skal i denne forbindelse merke oss at det nordiske forslag om å følge en felles handelspolitikk utad, falt bort under Wien-møtet. Som forslag til brobygging med Fellesmarkedet, foreslo britene å sende en EFTA-ambassadør til Brüssel mot at Fellesmarkedet sender en tilsvarende person til Genève.

Det synes således åpenbart at EFTA-landene ikke har noen felles interesse i å bevare EFTA som en samarbeidende gruppe. Hovedpersonen i denne gruppe, Storbritannia, har aldri ment noe alvorlig med EFTA. Det tjener neppe noen hensikt å late som om man tror at EFTA-samarbeidet kan utvikle seg videre og at kontakt med Fellesmarkedet lettere vil kunne oppnås ved hjelp av EFTA. Oppløsningstendensene og uenigheten i EFTA ligger implisitt i det samarbeids-system som der er valgt.

Kan et frihandelssystem praktiseres i lengden?

Det er ikke bare de ulike økonomiske og politiske forutsetninger som gjør det vanskelig for EFTA-landene å samarbeide videre mot felles mål. I virkeligheten er det ikke mulig i det lange løp å forene ulike målsettinger og former for nasjonal politikk med et frihandelssystem.

Det er således en spesiell form for frihandel som Norge foretrekker, i likhet med Sverige, Sveits og Storbritannia. Frihandel forutsettes praktisert innenfor et samarbeids-system hvor de individuelle land beholder sin formelle frihet til å fastlegge sin økonomiske politikk forøvrig på nasjonalt grunnlag etter medlemslandenes individuelle målsettinger. Utenom liberaliserings-bestemmelsene for varer og tjenester foretrekker vi at landene binder sin økonomiske politikk bare etter generelle og vage retningslinjer som kan fortolkes og praktiseres ulikt.

Jeg tror at et slikt frihandelssystem inneholder mange betenkelige sider. I et utpreget konkurransesystem, hvor det ikke er noen sentral politisk myndighet som regulerer konkurransevilkårene, er det høyst sannsynlig at det blir de store bedrifter og økonomiske grupperinger som kommer til å sitte med så stor økonomisk makt at de får avgjørende innflytelse over markedsføringen av varer, over produksjonen og investeringene. De politiske myndigheters muligheter for å påvirke den økonomiske utvikling blir sterkt begrenset. Jeg tror at systemet fører til at den økonomiske vekst blir meget ujevnt fordelt på medlemslandene, og at den for frihandelsområdet som helhet blir lavere enn den ellers kunne ha blitt.

De nordiske land føler behovet for å supplere reglene om frihandel med noe mer. Avviklingen av toll- og mengdereguleringer betyr ikke nødvendigvis at de små lands bedrifter får adgang til de store markeder. Norge føler behov for felles regler for hvordan frikonkurransen skal praktiseres, slik at de store og dominerende ikke misbruker sin stilling. Britiske forretningsdrivende setter vansker i veien for markedsføringen av norske varer. Frihandelen aktualiserer spørsmålet om å få lik beskatning og et ensartet avgiftssystem. Det blir nødvendig å koordinere pengepolitikken. Det blir stilt krav om likebehandling av industrielle etableringer. Vi ønsker adgang til andre lands kapitalmarkeder. Det er en tendens for alle land til å trekke inn nye områder av det økonomiske liv for å skape bedre balanse mellom ulemper og fordeler ved samarbeidet.

Dersom vi åpner veien for en generell økonomisk lovgivning mellom landene, får samarbeidet mellom dem karakteren av en økonomisk union. Det er imidlertid nettopp motviljen mot å havne i en slik økonomisk union som har beveget de frihandelsvennlige i Storbritannia og Norden til å foretrekke frihandelssystemet.

Et nordisk samarbeide.

Under oppløsningstendensene i EFTA har de nordiske land forsøkt å holde sammen. Vi har fått frem igjen forslagene om en nordisk tollunion for å se om de lar seg innpasse i den verden vi nå lever i.

Spørsmålet om Norden bør ha felles tollsatser overfor Fellesmarkedet og Nord-Amerika, for dermed formelt å fremstå som en tollunion, er en liten sak økonomisk sett. Forskjellen i de ytre tollsatser er ikke så stor, og frihandel innenfor Norden får vi gjennom EFTA.

Det er i dag ingen økonomiske eller formelle hindringer for et utvidet nordisk samarbeide dersom næringslivet eller de politiske myndigheter ønsker dette. Vi kan samarbeide om spesielle investeringsprosjekter, om energiforsyninger og i handelspolitikken overfor tredjeland, slik som tollunions-planene forutsatte. Faktisk har vi da også samarbeidet på disse områder, så langt som hvert av landene har funnet det fornuftig å gå.

Et nordisk samarbeide er således intet alternativ til andre markedsgrupperinger. Samarbeidet i Norden kan vi praktisere og utvikle så meget vi vil allerede i dag uten noen ytterligere formaliteter. Det endrer ikke på de faktiske forhold om vi også formelt utroper oss

til en tollunion eller et fellessamfunn. Bare i det tilfelle at EFTA skulle bryte sammen, uten at det blir opprettet et fellesmarked for hele Europa, kan det være et poeng med en sterkere formalisering av det nordiske samarbeide.

En annen sak er at en sterkere formalisering og utvikling av det nordiske samarbeide henimot en økonomisk union kan gjøre det ytterst vanskelig for de nordiske land på et senere tidspunkt å knytte seg til en større européisk gruppering på ulike premisser. Derfor vil neppe Danmark binde seg så fast til Norden at Danmark når den tid skulle komme, vil ha vansker med å slutte seg til Det européiske økonomiske fellesskap. Likeledes tror jeg at en union i Norden vil bære med seg sterke tendenser til å tilegne seg Sveriges nøytralitetsstatus i sikkerhetspolitikken. I denne henseende representerer en nordisk union et alternativ til andre økonomisk/politiske samarbeidsformer i Europa. Det er imidlertid tvilsomt om en nordisk union vil by Norge like store valgmuligheter og den samme manøvreringsfrihet i den økonomiske politikken og i utenrikspolitikken som vi ville få innenfor større européiske samarbeidsgrupperinger. Dessuten tror jeg at en svensk/norsk union vil styrke tendensene i de to land til å oppfatte seg selv som de «mest avanserte velferdsdemokratier», høyt hevet over de laverestående samfunnsformer i det øvrige Europa, og at vi nettopp derfor lukker oss inne i vår egen vidunderlige verden i den tro at politiske og sosiale konflikter i vår verdensdel er oss uvedkommende.

Det européske økonomiske fellesskap.

Når det gjelder mulighetene for å skape et utvidet felles-européisk samfunn, kan vi fritt spekulere i alle retninger, og alle spekulasjoner kan synes like sannsynlige. Hvis Fellesmarkedet kommer til å bestå og vi ønsker å være med der, er det et par ting vi bør ha for øye.

Den suksess som samarbeidet innenfor Fellesskapet har hatt hittil, må forklares ut fra tre grunnleggende forhold:

1. *Det har vært en almindelig oppslutning fra de politiske partier og befolkningen på Kontinentet om å samle de européiske land i et felles økonomisk/politisk samfunn. — Kommunistene var opprinnelig imot, men har i senere tid tatt et mer nyansert syn. Gaullist-partiet har sin spesielle oppfatning av samarbeide mellom landene. Den gang Roma-traktaten ble til, hadde ikke de Gaulle noe å si i fransk politikk.*
2. *Metodene for å treffe politiske avgjørelser sikrer en rimelig avveining av interessemotsetninger og tar et særlig hensyn til minoritetsgrupper.*
3. *Det økonomiske samarbeide og den økonomiske politikken er blitt behandlet som et udelelig og sammenhengende hele.*

Hvis man først ønsker å ha et fellessamfunn hvor nasjonale skillelinjer er fjernet, kan ikke de nasjonale politiske organer arbeide uavhengig av hverandre i hver sin bås. De må komme frem til en metode for å treffe felles politiske avgjørelser i slike spørsmål som berører dem alle. Og i dagens verden vil nesten alle økonomiske og politiske spørsmål berøre alle land. Roma-traktaten har etablert en maktfordeling som tar sikte på å skape balanse mellom nasjonale, regionale og sosiale gruppeinteresser. Det er dette maktbalansesystem som de Gaulle nå har gått til angrep på. Maktbalansesystemet har to viktige konsekvenser:

For det første vil reglene om saksbehandling og stemmegivning gjøre det umulig for et enkelt land å tilrive seg en dominerende politisk stilling i Fellesskapet. For det andre vil det være umulig for en politisk gruppe eller en enkelt mann å tilrive seg diktatorisk myndighet innenfor det enkelte land.

Kommisjonen inntar en sentral stilling i denne maktbalansen. Den er dels basert på formelle skrevne regler i Roma-traktaten, dels på den faktiske innflytelse som en høyt kvalifisert faglig gruppe alltid vil få innenfor statsapparatet.

1. *Det er Kommisjonen som fremlegger forslag til beslutninger og som derfor bestemmer voteringstemaet. Regjeringene kan ikke endre Kommisjonens forslag med mindre de alle er enig om en bestemt endring. Så lenge Rådet ikke har truffet en avgjørelse, står det Kommisjonen fritt å trekke tilbake sitt forslag og eventuelt fremlegge det i ny form.*
2. *Etter hovedregelen skal Rådet treffe beslutninger ved kvalifisert flertall. Det innebærer at Kommisjonens forslag kan vedtas med 12 stemmer, som i praksis vil si de tre store land, alternativt to store land pluss Belgia og Nederland. Hvis det stemmes over et forslag som ikke er satt frem av Kommisjonen, men av et av medlemslandene, er det nødvendig at minst fire land stemmer for forslaget for at det skal bli bindende vedtak.*

Kommisjonen har forøvrig en betydelig faktisk innflytelse over politikken i Fellesskapet siden den har overblikk over hvordan interessemotsetningene står i Fellesskapet som helhet. Den har nær kontakt med interessegrupper og organisasjoner og har til rådighet en stab av

fagfolk som kan presentere saken i den rette form og sammenheng.

Imidlertid er det nettopp fordi Kommisjonen i sitt arbeide tar et helhetssyn om den økonomiske politikk, avveier interesse-motsetningene og tar et særlig hensyn til de små land at de Gaulle finner det nødvendig å redusere Kommisjonens stilling til et rådgivende teknisk organ. Dersom initiativet til å ta opp politiske saker og til å fremme forslag om beslutninger føres tilbake til regjeringene, vil det, ifølge de Gaulle's oppfatning, være større muligheter for å fremme sine egne interesser. De Gaulle har oppdaget at økonomi er politikk, og at «de 5» og européerne i Brüssel er i ferd med ad bakveier, å lure på ham en politisk union i Europa som han ikke er den suverene leder for. Det lyktes ikke ham for noen år tilbake å lure «de 5» inn i sin union.

Slik som verden ser ut, er det ikke fra Kommisjonens side at det er størst fare for maktmisbruk i Europa, men fra de store land og fra de enkelte politiske ledere. Det er da ganske underlig å lese de innvendinger som norske stortingsfolk hadde mot overnasjonale organer i Fellesskapet og mot det system for politiske avgjørelser som der er etablert, den gang Stortinget debatterte norsk medlemsskap i Fellesmarkedet. Man må kunne hevde at norske politikere er vel mye opptatt av formaliteter når de peker på at Kommisjonens stilling ikke svarer til vår parlamentariske skikk. Jeg er mer interessert i hvordan systemet virker som helhet og hvordan eventuelle andre systemer, som vi har faktiske muligheter for å velge imellom, ville virke.

Det annet hovedspørsmål om markedsdannelsen gjelder det økonomiske system.

Organiseringen av Fellesskapets system for produksjon og omsetning, hvilken vekt man vil legge på markeds-konkurranse alternativt sentral planlegging, er i sin tilblivelse, og vil neppe noen gang bli fastlagt en gang for alle. Også disse forhold beror på de politiske maktkonstellasjoner. De forestillinger man her hjemme i sin tid hadde om Fellesskapets økonomiske system, lå langt fra virkeligheten. Roma-traktaten foreskriver ikke et ekstremt markedssystem og er ikke til hinder for en offentlig økonomisk planleggingspolitikk. Tvert imot er det helhetssynet om den økonomiske politikken som kommer sterkest frem i lovverket og som Kommisjonen har fulgt i sitt arbeide. Det er i viljen og evnen til å se økonomiske problemer i sammenheng at samarbeidet innenfor Fellesskapet adskiller seg så prinsipielt fra EFTA. Kommisjonen har gått inn for en sentral koordinering av offentlig nasjonalbudsjettering. Den har satt opp et teknisk administrativt apparat for å muliggjøre en nasjonal-budsjettering for hele Fellesskapet. Striden for eller mot planlegging i Fellesskapet ble utkjempet for et par år tilbake da Kommisjonen fremla et program om dette. Den tapende part var Erhard og hans skole om et markedsøkonomisk system.

Roma-traktatens system og arbeidsteknikk og Kommisjonens arbeidsmetoder inneholder sterke tendenser til en offentlig planlegging i Fellesmarkedet med en sterk sentral innflytelse gjennom Kommisjonen. Hvis Fellesmarkedet fortsetter å bestå etter sitt opprinnelige opplegg, tror jeg denne tendens blir bevart. Hvis Fellesmarkedets såkalte «overnasjonale» karakter blir endret, tror jeg at man samtidig vil komme til å svekke arbeidet henimot en sentralisering av den offentlige planlegging. Om dette er til det gode eller onde, er en politisk vurderingssak.

Storbritannia og Fellesmarkedet.

Om forvirringen er stor innenfor Fellesskapet om samarbeidsformer og politisk maktfordeling, er ikke de øvrige européske lands stilling til disse spørsmål noe klarere. Under det britiske arbeiderpartis årsmøte i Brighton 8. oktober 1962, ble det satt fem betingelser for britisk medlemsskap i Fellesmarkedet:

1. *Britiske landbruksinteresser må ivaretas.*
2. *Samveldets salgsmuligheter i Europa må opprettholdes.*
3. *Andre EFTA-land må få en tilfredsstillende tilknytning til Fellesskapet.*
4. *Storbritannia må ha full suverenitet i utenrikspolitikken.*
5. *Storbritannia må ha full suverenitet i økonomisk planlegging og i driften av statseide foretak.*

Hvert av disse punkter er tilstrekkelig til å gjøre Storbritannia ukvalifisert til medlemsskap i Fellesskapet. Vilkårene forutsetter i virkeligheten at det ikke skal skje hverken noen økonomisk eller politisk integrasjon mellom Storbritannia og det øvrige Europa.

I den tid Wilson har vært statsminister, synes han ikke å ha revidert sin oppfatning av disse spørsmål siden arbeiderpartiets opposisjonsdager. I et intervju i august i år ble Wilson spurt om de fem vilkår som arbeiderpartiet i sin tid satte for britisk medlemskap i Fellesmarkedet, fremdeles var relevante og viktige for arbeiderpartiet. Wilson ville fastholde kravet om full nasjonal frihet i den økonomiske politikk i sin almindelighet, spesielt innenfor jordbruket og i forhold til Samveldet. Derimot syntes forholdet til de andre EFTA-land ikke lenger å være så viktig som tidligere, hva han nå måtte mene med dette.

Det som gir størst grunn til uro i den aktuelle situasjon, er jo nettopp det faktum at de Gaulle og Wilson har samme syn på hvordan nasjonene skal samarbeide. Ingen av dem vil

underordne seg fellesavgjørelser. Begge vil de ha frie hender til å forfølge sine egne nasjonale interesser uten å anlegge et helhetssyn om européisk politikk, hva enten det gjelder interne, européiske spørsmål eller Europas forhold til omverdenen. Ingen av dem vil finne seg i at en stab uavhengige, internasjonale tjenestemenn, en kommisjon, gir anvisning på hvordan økonomisk/politiske spørsmål bør løses, eller at den kritiserer et lands politikk. De Gaulle vil degradere de uansvarlige teknokrater uten fedreland i Brüssel, til underdanige teknikere. Britene likte det meget dårlig at deres egen landsmann, generalsekretær Figgures i EFTA-sekretariatet, kritiserte den britske importavgift fordi den var i strid med EFTA-avtalen og neppe var et hensiktsmessig økonomisk virkemiddel. Figgures har nå fått en jobb i England.

Som representanter for relativt store land og med ambisjoner om å føre en stormaktspolitikk, er det en fare for at Wilson og de Gaulle kan kjøpslå med hverandre om organiseringen av det økonomiske og politiske samarbeidet i Europa. Det ligger således nær opp til britiske interesser om Storbritannia kunne få en begrenset bilateral handelsordning med Fellesskapet og delta i spesielle industriprosjekter med Frankrike, hvor britene har kunnskaper å gi. De Gaulle kunne fremstille dette som en «åpning» av Fellesskapet overfor omverdenen. Samtidig ville han sørge for at det skiftet karakter, slik at initiativ og myndighet ble ført tilbake til regjeringene, med Kommisjonen som et teknisk sekretariat.

Dette har alltid vært britenes opplegg. De sluttet en bilateral ordning med Kull- og stålfellesskapet, med Euratom og sist om industrielt samarbeide innenfor flyproduksjonen, forskning og elektroteknikk. De ønsker å drøfte sine problemer med Fellesskapet innenfor den Vest-européiske union, hvor bare Fellesskapet og de selv er medlemmer. De har under tollforhandlingene i GATT ønsket begrensede, sektorvise oppgjør som særlig tilgodeser britisk produksjon. De har satt seg imot at EFTA koordinerer sin handelspolitikk overfor omverdenen. De er uvillige til å drøfte et utvidet og mer forpliktende samarbeide innenfor EFTA. Britene har på egen hånd tatt standpunkt til om Storbritannia skal ta kontakt med Fellesskapet, i hvilke former slik kontakt skal treffes og de mål britene skal stille seg i denne forbindelse. Land som står britene nær, har bare i ettertid, og da bare sparsomt, blitt meddelt hva som faktisk har skjedd. Norge og de nordiske land har underordnet seg den britiske Europa-politikk, nærmest som en naturnødvendighet. Vi har på denne måten overlatt vår nasjonale suverenitet til britene, uten at det kan sies å ha gitt så store fordeler.

For tiden kan vi ikke gjøre stort annet enn å skue til den maktkamp som foregår i Europa om organiseringen av det økonomiske og politiske samarbeidet. Som ledd i et kompromissoppgjør er det sannsynlig at Kommisjonens innflytelse i alle tilfelle vil bli redusert. Fellesskapet vil bli mindre «overnasjonalt». Vi skal være klar over at det da blir de store land som får sin stilling styrket på bekostning av minoritetsinteressene og den avbalansering av interessemotsetninger som hittil er praktisert.

Vi skal også være klar over at tiden neppe arbeider for en all-européiske markedsløsning. Går Fellesskapet videre i sin økonomiske integrasjon, vil de fellesinteresser som i økende grad blir etablert, bare bli forstyrret om utenforstående land skulle trenge inn. Ikke i noe tilfelle vil det bli mulg for utenforstående land, som ledd i medlemsskapsforhandlinger, å endre det system som allerede er etablert under «de 6». Om det noen gang skulle bli aktuelt med en utvidelse av Fellesskapet, vil medlemsskapsvilkårene derfor være klarere for de inntredende land. Men vilkårene blir ikke derfor politisk sett lettere å akseptere. Jeg tror vi må regne med disse perspektiver uansett de Gaulle's posisjon i Fellesskapet.

Konklusjonen som begrunnelse?

«Statens kraftpris har, som tidligere nevnt, hos oss vært basert på selvkostprinsippet. Den har vært jevn og stabil og har f. eks. på langt nær fulgt den øvrige prisutvikling. Dette har hatt den store fordel at både industrien, næringslivet ellers og de mange mindre konsumentene har kunnet legge langsiktige betraktninger til grunn for sine økonomiske kalkyler for elektrisitetens konkurranseevne overfor andre energislag. Denne prispolitikken har derved også medvirket til en god nasjonaløkonomisk utnyttelse av vannkraftressursene våre og til at elektrisiteten har fått den plass som den bør ha krav på i vårt lands energiforsyning.»

(Generaldirektør Halvard Roald, «Disponeres vår vannkraft ut fra gale forutsetninger?», foredrag i Statsøkonomisk Forening 22. mars 1965.)

Koordineringsproblemene i distriktsutbyggingen

AV KONTORSJEF ODD BREIVIK

Odd J. Breivik:
Cand. oecon. 1952. Sekretær i Norges Fiskarlag 1953—55 og forretningsfører i Garantikassen for lottfiskere 1956—61. Ansatt som konsulent i Distriktenes Utbyggingsfond 1961, kontorsjef s.s. fra mars 1965.

Debatten om distriktsutbyggingen i den senere tid har hovedsakelig dreiet seg om spørsmålet om utbyggingen av sentra og om virkemidlene i utbyggingspolitikken. Koordineringsproblemene er imidlertid viet liten interesse og vil utvilsomt melde seg sterkere etter at en ved lov av 18. juni 1965 har fått innført sterkere virkemidler i arbeidet med å utvikle de næringsmessige svake områder.

Koordineringsproblemene er ikke noe særnorsk fenomen, men gjør seg åpenbart gjeldende i flere andre land som driver distriktsutbygging. Institusjonelle ordninger med den tradisjonelle oppbygging i fagområder — fagdepartementer — og vanskene med å knytte en utbyggingsorganisasjon til dette apparat, reiser spørsmålet om hvordan en skal kunne få lagt den nødvendige vekt på helhetssynet i distriktspolitikken.

Distriktsutbyggingen i videste forstand omfatter arbeidet med å skaffe sysselsetting og bedre levevilkårene for befolkningen i de økonomisk svakt utbygde områder i landet. Dette arbeid har tidligere vært søkt fremmet gjennom generelle næringsøkonomiske tiltak i form av støtte til de enkelte næringer som f. eks. jordbruk, skogbruk, fiske, samferdsel m.v. I de siste 10—15 årene er det iverksatt en rekke spesielle tiltak med sikte på å bedre mulighetene for reising av ny næringsvirksomhet i distriktene. Dette gjelder både gjennom planlegging og realisering av grunnlagsinvesteringer over de offentlige budsjetter og gjennom statsbankenes utlånsvirksomhet. Dessuten er det gjennom nyreising og utvidelse av industrivirksomhet i statlig regi skapt nye sysselsettingsmuligheter. Siden begynnelsen av 1950-årene har en hatt forskjellige utbyggingsprogrammer som spesielt har tatt sikte på å fremme økonomisk vekst i de tilbakeliggende områder. En nevner det tidligere Utbyggingsfondet for Nord-Norge, etablert i 1952, og Arbeidsløysetrygdens utbyggingsfond, etablert i 1956. Likeledes nevner en utbyggingsprogrammet for kystkommunene i Trøndelag og Nordmøre fra 1958. De spesielle utbyggingsprogrammer har neppe dekket behovet for en rasjonell distriktsutbygging i landsmålestokk. På denne bakgrunn ble Distriktenes Utbyggingsfond etablert i 1961. Fondet startet opp med i det vesentlige å følge den målsetting og ved å nytte de samme virkemidler som en hadde hatt under Utbyggingsfondet for Nord-Norge. Det gjelder i første rekke lån og garanti for lån, tegning av aksjer og tilskott i samband med planlegging av tiltak. Etter den nye utbyggingsloven som ventes å bli satt i kraft i nær fremtid, vil fondet få flere virkemidler til disposisjon. Det gjelder tilskott til dekning av utgifter ved flytting av bedrifter, tilskott til spesiell opplæring av arbeidskraft og tilskott til dekning av oppstartingskostnader. Fondet er forøvrig pålagt å bistå distriktene med å få klarlagt

næringsmulighetene i de svakt utbygde områder og ved initiativ, tilrettelegging, planlegging og samordning virke for at mulighetene blir nyttet ut. Dette er bakgrunnen for forskjellige spesialutredninger som er foretatt, og for de regionale utbyggingsprogrammer som er utarbeidet. Mer herom nedenfor.

Virksomheten til Distriktenes Utbyggingsfond er bare en del av distriktsutbyggingen. Finansieringen av tiltak gjennom statsbankene og den offentlige budsjettpolitikk er av avgjørende betydning for den økonomiske vekst i distriktene. Like viktig er de planleggingsoppgaver som knytter seg til distriktsutbyggingen. Den sentrale organ er her Distriktsplanavdelingen i Kommunal- og arbeidsdepartementet.

En effektiv utnytting av de naturlige stedlige ressurser er en av hovedretningslinjene for distriktsplanleggingen. Bosettingen må søkes fremmet der det er tilfredsstillende grunnlag for næringsvirksomhet og der det kan bygges boliger som best mulig svarer til befolkningens behov. Denne planleggingen må ta omsyn til mulighetene for å få dekket de kollektive behov for kommunikasjoner, skoler, vann, kraft m. v.

Distriktsplanleggingen omfatter general-, region- og landsdelsplanlegging. En effektiv regionplanlegging og distriktsutbygging vil måtte ha som grunnlag en sytematisk geografisk inndeling av landet i områder. Hensikten med dette er å sikre en realistisk drøfting og kartlegging av problemene og få istand en effektiv samordning av grunnlagsinvesteringene, støttetiltak m. v. En regionplan er en oversiktsplan for samordning av grunnutnytting og for fellesløsning av spørsmål om anlegg og innretninger til dekning av almene behov i to eller flere kommuner. En generalplan vil i praksis ha tilsvarende innhold, men refererer seg hovedsakelig til den enkelte kommune. Regionplanen tjener som rettleiing ved utarbeiding av generalplaner og reguleringsplaner. Generalplanen tjener som rettleiing ved utarbeiding av reguleringsplaner. Både region- og generalplan angir hvordan grunnen bør disponeres i hovedtrekkene, til byggeområder, jord- eller skogbruksområder, naturområder, trafikklinjer osv.

I mange områder vil det være behov for landsdelsplanlegging som kan trekke opp rammen for den økonomiske utvikling på tvers av region- og fylkesgrensene. Distriktsplanavdelingen som ble etablert i september 1963 er det nærmeste kontaktorgan for fylkenes utbyggingsavdelinger. Disse utbyggingsavdelinger vil måtte påta seg en stor del av det praktiske arbeid i forbindelse med planleggingen.

Distriktsplanleggingen og arbeidet med å bygge ut tiltak i næringsøkonomisk svake områder må ses i sammenheng med den alminnelige økonomiske planlegging. I st. prp. nr. 1, tillegg nr. 1 (1962—63) har Regjeringen trukket opp retningslinjene for den økonomiske planlegging, særlig langtidsplanleggingen. Disse retningslinjene danner bakgrunnen for etableringen av en ny avdeling for langtidsplanlegging i Finansdepartementet. Dette organ er det sentrale apparat for økonomisk planlegging. Det skal ha hovedansvaret for i samarbeid med fagdepartementene å utarbeide de fire-årige langtidsprogrammene, og for å følge opp disse i løpet av programperioden. Det blir lagt vekt på å få gjort en større innsats i arbeidet med de metodespørsmål som en rasjonell planlegging reiser, bl. a. for å kunne gjøre seg nytte av de erfaringer som andre land har gjort på dette område. I arbeidet med metodespørsmålene vil det bestå et nært samarbeid mellom andre forskningsinstitusjoner og Universitetet. Det ble videre i nevnte St. prp. uttrykt ønske om å få analyser og vurderinger av langtidstendenser og -perspektiver for internasjonal og norsk økonomi utover den fire-årige programperiode. Slike analyser vil være nyttige på slike områder som f. eks. utenriksøkonomi, teknologi, befolkningsforhold og bosettingsforhold. De vil kunne være nyttige hjelpemidler i vurderingen av ulike alternativer for investeringer og for de mer langsiktige perspektiver i utviklingen av de enkelte næringer.

I påvente av en mer omfattende næringsøkonomisk planlegging har som tidligere nevnt Distriktenes Utbyggingsfond latt utarbeide en del regionale utbyggingsprogrammer, jfr. St. meld. nr. 54 (1963—64). Med disse programmer er det søkt lagt opp til en integrert innsats på en rekke felter i et nærmere avgrenset område. Det er fortrinnsvis valgt ut områder der de strukturelle endringer i næringslivet skaper særlig store problemer. Disse programmer har imidlertid liten sammenheng med planleggingen forøvrig, og gjennomføringen av de tiltak som er foreslått vil utvilsomt by på visse problemer. Særlig vil dette kunne gjelde nøkkeltiltak innenfor grunnlagsinvesteringene som f. eks. veier, bruer, ferjer, havner m. v. Utbyggingsfondet har selv ikke adgang til å finansiere grunnlagsinvesteringer.

I St.meld. nr. 54 (Om virksomheten til Distriktenes Utbyggingsfond i 1963), er det pekt på at de oppgaver som er pålagt de to nevnte sentrale planleggingsorganer i Finansdepartementet og i Kommunaldepartementet, har nøye sammenheng med hverandre. Det er videre pekt på at disse organers virksomhet bør være nøye samordnet ut fra et helhetssyn der distriktsutbyggingspolitikken gjøres til et ledd i den alminnelige økonomiske politikk, og at dette bør være bestemmende for organiseringen av det eller de rådgivende utvalg som skal bistå planleggingsavdelingene. Et koordinerende utvalg bestående av repre-

sentanter fra de forskjellige departementer og Utbyggingsfondet er senere etablert.

Det reiser seg her et spørsmål om det på dette felt er tilstrekkelig med et utvalg, selv om dette i og for seg yter et utmerket arbeid. Det er mye som taler for at det her foreligger såvidt viktige koordineringsbehov at en bør overveie å samle de sentrale deler av den offentlige planlegging under et nytt selvstendig organ — et departement for økonomisk planlegging og utbygging. Statens rasjonaliseringsråd har vært inne på samme tanke i en uttalelse som ble avgitt i forbindelse med etableringen av avdelingen for langtidsplanlegging i Finansdepartementet. Det er her videre antydet at Lønns- og prisdepartementet i tilfelle kunne overføres til Finansdepartementet, slik at antall departementer kunne beholdes uforandret.

Med den sentrale rolle som langtidsplanavdelingen spiller og nødvendigvis må spille i den økonomiske planlegging og utbygging av landet, synes det rimelig at denne avdeling sammen med Distriktsplanavdelingen i Kommunaldepartementet danner kjernen i et nytt sentralt planleggingsapparat, og at Distriktenes utbyggingsfond blir lagt til dette organ med en selvstendig status (eget styre) som nå.

Det er sannsynlig at et eget departement for økonomisk planlegging og utbygging i alt vesentlig bestående av de organer som nevnt, ville få en betydelig større slagkraft enn den nåværende ordning, og at samordningen av de ulike planleggingsfunksjoner vil bli enklere å gjennomføre. Et av hovedformålene med en slik ordning vil måtte være å få erkjent berettigelsen av langtids- og distriktsutbyggingssynspunktet i planleggings- og utbyggingspolitikken.

Oppgavene for et slikt sentralt planleggingsapparat vil bl. a. måtte være å arbeide med planer av forskjellig tidslengder, f. eks. korttidsplaner på ett år, mellomlange planer på 4 år og langsiktige planer på 20 år. Det vil være nødvendig å intensivere arbeidet med metodespørsmål i den økonomiske planlegging og å legge større vekt på en utdyping og klarlegging av målsettingen i den økonomiske politikk.

Det økonomiske planleggings- og utbyggingsdepartement vil videre måtte arbeide med landsdelsplaner, regionplaner og generalplaner. Disse vil nødvendigvis måtte innpasses og koordineres med de globale kort-, mellom- og langtidsplaner. For å kunne makte å gjennomføre regionplanleggingen på en tilfredsstillende måte vil en måte styrke fylkenes utbyggingsavdelinger betydelig.

Distriktenes utbyggingsfond som administrativt naturlig hører hjemme under et sentralt planleggingsapparat, vil foruten å finansiere utbyggingsprosjekter i distriktene, få til oppgave å bidra med mer detaljert næringsøkonomisk planlegging i samarbeid med fylkene og sørge for at disse planer blir inkorporert i den alminnelige økonomiske planlegging. Spørsmålet om en sterkere desentralisering av Utbyggingsfondets apparat vil melde seg i denne forbindelse. Fondet skal dessuten bidra til å klarlegge næringsmuligheter i distriktene og ved initiativ og tilrettelegging sørge for at mulighetene blir utnyttet.

De strukturendringer som foregår i næringslivet, konsentrasjon av befolkningen i de største byene, særlig i Oslo-området, og den sterke befolkningsmessige uttynning som pågår i de næringsmessig svakt utbygde distrikter, vil måtte medføre at en legger betydelig større vekt på en sentralt utbygd effektiv økonomisk planlegging.

En sentral økonomisk planlegging som arbeider ut fra et helhetssyn på distriktspolitikken, vil forhåpentligvis også kunne hindre at planer som blir fremmet på mer eller mindre tilfeldig grunnlag, blir realisert.

Kandidatboken

billig til salgs

Et lite restopplag av boken «Økonomiske kandidater 1908—1957» er nå til salgs for kr. 10,— pr. eksemplar.

Boken kan fås ved henvendelse til Sten-Ove Callander, Statistisk Sentralbyrå, Oslo-Dep., Oslo 1. Telefon: 41 38 20.

Utenbysboende kan få boken tilsendt til en pris av kr. 12,—, som inkluderer porto, over postgirokonto 1 67 88, Sosialøkonomisk Samfunn, Postboks 273, Sentrum, Oslo 1.

Om nasjonalbudsjettmodellen og dens anvendbarhet

AV FORSKER DAG BJØRNLAND

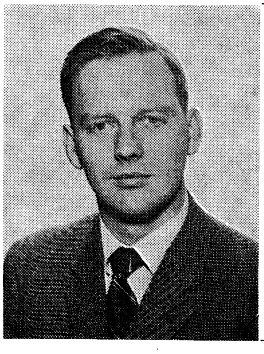

Dag Bjørnland:
Cand. oecon. 1961. Sekretær i Statistisk Sentralbyrå 1962, konsulent samme sted fra 1963. Forsker ved Transportøkonomisk Institutt fra 1965.

Innledning.

Bortsett fra den grunnleggende forskjell som ligger i at nasjonalbudsjettene er fremtidsrettet, mens nasjonalregnskapene dekker en fortidig periode, er begrepsdannelsen og de definisjonsmessige sammenhenger på det nærmeste sammenfallende i disse to typer av oppstillinger. Nasjonalregnskapet i Norge er samtidig et utbygd kryssløpsregnskap, så utgangspunktet kan være at alle viktige begreper og relasjoner er sammenfallende i nasjonalregnskapet, kryssløpsregnskapet og nasjonalbudsjettet. I praksis er hverken de beregnede eller de publiserte nasjonalbudsjettene på langt nær så detaljerte som nasjonalregnskapene. På den annen side inneholder nasjonalbudsjettene tallserier som en vanligvis ikke finner i tradisjonelt nasjonalregnskap.

I årene før 1961 utgjorde nasjonalregnskapets definisjonssammenhenger den eneste eksplisittformulerte del av modellen for budsjettberegningsarbeidet. I delbudsjetter og i den endelige oppstilling av budsjett-tall, ble det mer eller mindre på skjønn tatt hensyn til formodede økonomiske sammenhenger. Når det gjelder den faktiske administrative og beregningsmessige fremgangsmåten i dette nasjonalbudsjett-arbeidet, henviser jeg til Petter Jakob Bjerves bok «Planning in Norway». Bjerve karakteriserer denne intuitive modell basis som «en implisitt nasjonalbudsjettmodell».

Fra og med budsjettåret 1961 har det til støtte i nasjonalbudsjett-arbeidet blitt benyttet en kvantitativ økonomisk modell som i Statistisk Sentralbyrå blir kalt MODIS I. MODIS står for MOdell av DI-Saggrigert type. Den har blitt anvendt ved oppstilling av årlige nasjonalbudsjett siden 1961. Modellens utforming har endret seg noe siden 1961, og jeg kommer i denne artikkelen til å bruke MODIS I i den form den har hatt fra og med budsjettberegningene for året 1963.

I en artikkel i Statsøkonomisk Tidsskrift for 1962, har Per Sevaldson behandlet MODIS I. Han beskriver bl. a. fremgangsmåten ved norsk nasjonalbudsjettering og den anvendelse nasjonalbudsjett-modellen fikk ved utarbeidelsen av nasjonalbudsjettet 1961, og langtidsprogrammet 1962—65. Modellens nøyaktighet blir prøvet på periodene 1954—57 og 1957—58. Enn videre blir avvik mellom regnskapstall og modellenes resultater analysert.

Nasjonalbudsjettet legges frem for Stortinget på høstparten. I mars—april kommer en melding om gjennomføringen av nasjonalbudsjettet. I juli måned har en derfor gjerne benyttet modellen til en første beregning for neste budsjettår. På grunnlag av bl. a. beregningen i juli, reviderer Finansdepartementet modellens data og en ny beregningsomgang finner sted i slutten av august. Denne beregning

kan danne utgangspunkt for oppstilling av revidert budsjett for inneværende år og oppstilling av nasjonalbudsjett for neste. I februar det påfølgende år blir nasjonalbudsjett-modellen benyttet ved oppstilling av reviderte budsjettanslag for den periode som nettopp har begynt. I juli og august revideres anslagene på nytt, samtidig som neste års budsjett påbegynnes osv. For utviklingen fra et år til et annet kan det derfor bli utført opptil 5 ulike beregninger.

MODIS I er fra og med beregningene for budsjettåret 1966 erstattet av en ny og større modell, MODIS II. Dette betyr ikke at en har nådd til noe foreløbig mål i arbeidet med å øke kjennskapet til de økonomiske sammenhenger. Ved samarbeid mellom Finansdepartementet, Sosialøkonomisk Institutt og Statistisk Sentralbyrå, utvides modellgrunnlaget gradvis. Derfor har en på grunnlag av den kunnskap som er samlet opp siden MODIS I ble tatt i bruk og fordi nye datamaskiner har langt større kapasitet enn eldre anlegg, kunnet gå over til en større og forhåpentligvis mer formålstjenlig modell.

Nasjonalbudsjettmodellen har to sett av variable; de eksogene som bestemmes utenfor modellen og de endogene som blir fastlagt i modellen. Det foreligger nå foreløbige nasjonalregnskapstall for modellens variable for noen perioder og jeg vil i artikkelen forsøke å besvare to spørsmål:

1. Hvor godt gjengir MODIS I den økonomiske utvikling for periodene 1962—1963 og 1963—1964 når en benytter regnskapstall for de eksogene variable.
2. Hva kan en finne av overensstemmelser mellom tidligere modellresultater, publiserte nasjonalbudsjett og foreløbige nasjonalregnskapstall for disse perioder.

Uten en omtale av modellen vil imidlertid meget av gjennomgåelsen lett henge i luften. Jeg vil derfor ganske kort behandle oppbyggingen og virkemåten til MODIS I. Det faller imidlertid helt utenfor mine intensjoner i denne artkkel å diskutere f. eks. de metoder som kan komme til anvendelse når det gjelder å anslå utviklingen i de eksogene variable eller diskutere alternative modeller til MODIS I.

Kort beskrivelse av budsjettmodellens oppbygging.

Realstørrelsene i nasjonalbudsjettene er beregnet i de prissett som gjelder 2 år forut for budsjettåret. I denne artikkelen er det først og fremst nasjonalbudsjettet 1964 med prognoser for 1963 og 1964 som vil bli kommentert. De regnskapstall som vil bli benyttet i analysen er følgelig beregnet for de samme perioder i 1962-priser.

MODIS I er en kombinasjon av en kryssløpsmodell og en konsummodell. Den benyttes til å fastlegge realendringer og kan naturligvis være mer eller mindre realistisk i ulike økonomiske situasjoner. Av flere grunner har en valgt produsentpriser som prisbasis for kryssløpskoeffisienter. Bl. a. vil ikke endringer i avansene påvirke kryssløpskoeffisientene for de vareproduserende sektorer. Budsjettmodellen utnytter hele nasjonalregnskapets produksjonskryssløp og inntektsregnskap. Beregningene for de utvalgte perioder har således vært basert på en oppstilling i 140 sektorer når det private konsum regnes med som egen sektor. Kryssløpskoeffisientene blir beregnet på grunnlag av produksjonskryssløpet i siste regnskapsår forut for budsjettåret. Formelt er kryssløpskoeffisienter forholdstall mellom levering til vareinnsats fra en sektor og mottagende sektors produksjon. Disse forholdstall forutsettes å være faste i analyse-perioden. Den samme forutsetning gjelder også leveringer fra importsektorer. Nasjonalregnskapet benytter en omtrent like detaljert sektorspesifikasjon for importvarer som for norsk-produserte varer. I nasjonal-budsjettmodellen er imidlertid importsektorene slått sammen til 31 hovedgrupper. Forutsetningene fører til at det blir et fast forhold mellom bruttoproduktet og produksjonen i en sektor. Modellen forutsetter videre at koeffisientene for kapitalslit, subsidier og avgifter er faste, mens lønns- og eierinntektskoeffisientene kan variere i analyse-perioden. Koeffisientene for kapitalslit, indirekte skatter og subsidier blir imidlertid ikke utnyttet på noen annen interessant måte enn til å vise hva henholdsvis kapitalslit, avgifter og subsidier vil bli om koeffisientforutsetningene er holdbare. Det er dessuten problematisk å gi f. eks. avgifter og subsidier i faste priser noen meningsfylt tolkning.

Koeffisientene for lønn og eierinntekt kan endre seg i løpet av budsjettperioden på grunnlag av eksogene variasjoner i produktivitet og reallønn. Disse eksogene variable er imidlertid spesifisert på meget aggregert form. F. eks. blir den gjennomsnittlige produktivitetsendring for bergverk og industri i alt anslått. Dessuten kan naturligvis formelen som forbinder de eksogene variable med koeffisientene for lønn være mer eller mindre realistisk. Når lønnskoeffisienten i en sektor endres, blir også koeffisienten for eierinntekt i den samme sektor endret, slik at summen av koeffisienter blir den samme som i utgangsåret. I praksis har det vist seg at det kan være meget vanskelig å anslå endringer i reallønn og produktivitet bl. a. fordi de i høy grad avhenger av modellens resultater for produksjonsendriner i de enkelte sektorer.

MODIS I krever at leveringer til eksport, investeringer i fast realkapital, offentlig konsum og noe privat konsum, blir anslått uten-

for modellen. Finansdepartementet utarbeider derfor plantall som enten er spesifisert på leverende sektor eller på sluttleveringsart. Artsoppgavene blir fordelt på sektor i modellen ved fordelingsandeler som i de senere beregninger har vært stilt opp på grunnlag av endelig nasjonalregnskap for 1961. En går da ut fra at den relative andel av de enkelte sektorers leveringer til de ulike sluttleveringsarter er konstant i analyseperioden. MODIS I benytter 22 sluttleveringsarter for investeringer i fast realkapital, 3 sluttleveringsarter for offentlig konsum og 2 sluttleveringsarter for eksogent privat konsum. Resten av de eksogene sluttleveringer til konsum, all eksport og investeringer i bygninger og anlegg, spesifiseres etter leverende sektor.

Som nevnt tidligere, benytter MODIS I nasjonalregnskapets sektorspesifikasjon. Utviklingen i hver av disse sektorene oppfattes som en variabel og de 140 variable er delt i to grupper på henholdsvis 84 og 56 variable. Modellen genererer løsningen for de 84 variable, mens produksjonen i de 56 øvrige sektorer hører med blant de størrelser som blir anslått utenfor modellen. 18 av disse produksjonsanslagssektorene får produksjonen fullstendig fastlagt ved eksogene sluttleveringsendringer. Prinsipielt blir det derfor ingen forskjell mellom beregnet produksjon og avgang fra disse sektorer. De 38 øvrige produksjonsanslagssektorene har en slik produksjonsstruktur at produksjonen ikke kan bli beregnet i modellen på en realistisk måte, for eksempel på grunn av kapasitetsskranker eller klimatiske forhold. For disse sektorer kan det derfor oppstå en større eller mindre forskjell mellom produksjon og beregnet avgang. Ved fordelingsandeler og marginale forbrukstilbøyeligheter vil en del sluttleveringer bli tilforordnet sektorene. Når endringene i de 84 endogene variable er bestemt i modellen, vil dessuten kryssløpsleveringene fra hver av de 38 sektorene være fastlagt i sin helhet. Bare i unntakstilfelle vil det være likhet mellom produksjon og beregnet avgang i disse sektorer. Modellen går ut fra at produksjonstallene er de riktige og benytter dem til fastleggelse av import, bruttoprodukt osv. På den annen side må Finansdepartementet eliminere differansen mellom samlet produksjon og samlet beregnet avgang før et konsistent nasjonalbudsjett blir stilt opp. Premissene i denne eliminasjonsprosess kan sannsynligvis i høy grad være gjenstand for diskusjon.

Største delen av det private konsum blir bestemt innenfor modellen. Eksogent privat konsum omfatter stort sett poster som er forholdsvis uavhengig av inntektsutviklingen fra et år til annet. Dette kan f. eks. gjelde tjenester fra finansinstitusjoner og fra boliger. Dessuten behandles kjøp av biler og fjernsynsapparater på denne måte. Nasjonalbudsjettmodellens konsumfunksjon tar eksplisitt hensyn til befolkningsutviklingen, til realendringene i lønn og til konsummotiverende eierinntekt og dessuten til innbetalte personlige direkte skatter og netto utbetalinger fra de sosiale trygder. Konsummotiverende eierinntekt er eierinntekt i de sektorer som er dominert av personlige foretak. Anslagene for skatte- og trygdeutviklingen blir stilt opp av Finansdepartementet og Byrået, og foreløbige regnskapstall tyder ikke på at disse anslag avviker noe særlig fra den faktiske utvikling. De endringer i det private konsum som modellen genererer, blir fordelt på leverende sektorer ved marginale forbrukstilbøyeligheter. Disse etterspørselskoeffisienter er i Byrået anslått ved elastisitetsberegninger, dels på grunnlag av nasjonalregnskapsdata, dels på grunnlag av husholdningsundersøkelsesdata.

Det er uten videre klart at endringer i det pivate konsum påvirkes av langt flere faktorer enn de som eksplisitt inngår i konsumfunksjonen. Modellen forutsetter videre at alle inntekter har den samme marginale forbrukstilbøyelighet.

MODIS I omfatter i prinsippet flere hundre variable. Når tallverdier for de eksogene variable foreligger, blir alle data overført til hullkort. Arbeidet med løsningene har blitt utført på Byrådets EDB-anlegg etter programmerte beregningsrutiner. Selv med disse maskinprogram tar en enkelt gjennomkjøring omtrent 5 timer. Dette sier jo litt om dimensjonene. Det kan derfor være ekstra grunn til å se litt på hvilken nytte en kan ha hatt av modellen.

Sammenligning mellom noen av modellens resultater og nasjonalregnskapets endringstall for 1962—1963 og 1963—1964.

Prinsipielt kan en foreta sammenligningen mellom alle modellstrørrelser og tilsvarende nasjonalregnskapstall. Det kan også trygt fastslås at alle vurderinger vil være tidsbundet til de perioder som er undersøkt. Dersom en vil trekke konklusjoner for andre perioder, kan det bare gjøres ved å prøve modellen på disse perioder. Det kan også allerede nå være nyttig å presisere at til syvende og sist må hele modellen bedømmes ut fra det formål den skal tjene. Som regel vil jo en lite anvendbar modell også være teoretisk utilstrekkelig. Det er uten videre klart at dersom en bare er interessert i f. eks. bruttonasjonalproduktet eller samlet import, vil en kunne trekke helt andre konklusjoner enn om en f. eks. er interessert i prognoser for produksjonsutviklingen i tekstil- eller bekledningsindustrien. Enkelte variable og relasjoner kan for spesielle formål være av større betydning enn andre variable og relasjoner. Likevel må en være forsiktig med å forkaste hele modellen om noen av re-

sultatene ligger utenfor grensene for et på forhånd tillatt variasjonsområde. Med utgangspunkt i disse betraktninger, skal jeg se nærmere på hvordan modellen har anslått utviklingen for 1962—1963 og 1963—1964 når de variable er uttrykt i 1962-priser. Den første sammenligning vil jeg foreta for det private konsum og den samlede vare- og tjenestetilgang. Tabell 1 viser hovedresultatene.

TABELL 1

Sammenligning mellom faktisk og beregnet endring for privat konsum, import, bruttonasjonalprodukt og tilgang i alt.

Mill. kr. i 1962-priser	Faktisk endring 1962-63 (1)	Beregnet endring 1962-63 (2)	Differanse (2) ÷ (1) 1962-63 (3)	Faktisk endring 1963-64 (4)	Beregnet endring 1963-64 (5)	Differanse (5) ÷ (4) 1963-64 (6)
Privat konsum	873	1047	+ 174	881	657	÷ 224
Import unntatt import til lager	1565	1604	+ 39	1305	972	÷ 333
Bruttonasjonalprodukt	2139	2243	+ 104	2716	2805	+ 89
Tilgang ialt	3704	3847	+ 143	4021	3777	÷ 244
Differanse i prosent av faktisk endring:						
Privat konsum			+ 20.0			÷ 25.4
Import unntatt import til lager			+ 2.5			÷ 25.5
Bruttonasjonalprodukt			+ 4.9			+ 3.3
Tilgang ialt			+ 3.9			÷ 6.1

Eksport, bruttoinvesteringer i fast realkapital, offentlig konsum og noe privat konsum er som vanlig eksogene poster. Modellens faste fordelingsandeler kan naturligvis føre til en over- eller undervurdering av sluttleveringene fra de enkelte sektorene. Spesielt viktig er det kanskje å være klar over at det i analyse-perioden kan ha skjedd en substitusjon mellom norsk-produserte og importerte varer som en ikke får tatt hensyn til i modellen.

Jeg har hittil ikke omtalt investeringer i lager. Noen teori for lageropplegg har en ikke greid å utforme for MODIS I, slik at lagerinvesteringene vanligvis ikke er med i beregningene. Finansdepartementet korrigerer til en viss grad for dette når det endelige nasjonalbudsjett stilles opp. Jeg har av praktiske grunner valgt å behandle lageropplegg av norske varer som eksogene poster. Derimot er lageropplegg av importvarer holdt utenfor beregningene. Alternativt kunne en ha behandlet det analogt med norsk-produsert lager.

Beregningsresultatene i tabell 1 er stilt opp etter at de avvikstallene som er nevnt under gjennomgåelsen av modellen, er eliminert. Avvikene er dessuten så små at konklusjonene en kan trekke av beregningene, blir upåvirket av de metoder en kan tenke seg å bruke ved eliminasjonsprosessen. Forskjellen mellom differansen for privat konsum og tilgang i alt er deflateringsavvik, jfr. tab. 3.

For 1962-1963 treffer en 20 prosent over og for 1963-64 vel 25 prosent under utviklingen i det private konsumet. For de to år under ett, viser imidlertid beregningene at en bare bommer med 2,9 prosent. Det er jo et bemerkelsesverdig resultat. En nøye undersøkelse av hele beregningsprosessen viser at de årlige svingningene i anslagene for det private konsum i alt overveiende grad kan tilskrives de opprinnelige forutsetninger om reallønn og produktivitet.

Veksten i bruttonasjonalproduktet er hele tiden overvurdert, men de prosentvise avvik er små. Importen er derimot vanskeligere å anslå. For 1963—1964 har en undervurdert veksten i import med vel 25 prosent. Lageropplegg av importerte varer utgjorde for 1962—1963 ÷ 126 mill. kroner og for 1963—1964 + 148 mill. kroner. Samlet i de to år har det skjedd et lageropplegg på 21 mill. kroner. Dersom en ikke hadde greid å anslå noe av denne utviklingen, ville de årlige prosentvise avvik ha blitt henholdsvis + 11,5 pst. og ÷ 36,9 pst., men for 2-års perioden under ett ville avviket bare endres lite. Det er imidlertid ikke overraskende at for en utadvendt økonomi som den norske, er det meget vanskelig å gi gode prognoser for hvordan en varestrøm vil bli fordelt mellom norsk produksjon og import. For tilgang i alt er avvikende små. For hele 2-års perioden under ett er det prosentvise avvik bare ÷ 1,3.

Leveringer til privat konsum fra de enkelte produksjonssektorer er som nevnt enten eksogene poster eller blir bestemt i modellen. For perioden 1962—1963 overvurderes det private konsumet av industriprodukter med nesten 100 mill. kroner, mens bekledningsindustri alene er overvurdert med nesten 115 mill. kroner. En finner samme tendens for 1963—1964 selv om utslagene ikke er så store. Det har tydeligvis skjedd en omlegging i forbruket i den utstrekning de foreløbige nasjonalregnskapstall er realistiske. Gjennomgående synes i disse år de marginale forbrukstilbøyeligheter å være for høye for bekledningsindustri, grafisk industri og forlag m.v. og for lave for tre-, møbel- og innredningsindustri, samferdsel unntatt sjøtransport og import.

I MODIS I foretas det også en fordeling av det private konsum på noen hovedgrupper av varer på grunnlag av marginale forbrukstilbøyeligheter for de enkelte varegrupper. Samlet for perioden 1962—1964 er konsumet av matvarer, bekledningsartikler og tøyer m. v. sterkt overvurdert mens konsumet av møbler, husholdningsartikler og offentlige befordringsmidler er sterkt undervurdert.

I tabell 2 er produksjonsendringene stilt opp for hovedgrupper av næringsgrener. For 1962-1963 utgjorde eksogene produksjonsanslag 410 mill. kroner mot 1590 mill. kroner for 1963-64. I ekstrativ næringsvirksomhet blir produksjonen hovedsaklig bestemt eksogent, slik at avvikstallene blir små eller null. Dersom en hadde holdt alle eksogene poster utenfor tabelloppstillingen ville produksjonen blitt overvurdert med nesten 11 prosent for 1962-1963 og nesten 9 prosent for 1963-1964.

En gjennomgåelse av tabellen viser at produksjonen i noen næringsgrener blir dårlig anslått. Det er spesielt nærings- og nytelsesmiddelindustri, bekledningsindustri, jord- og steinvarendsutri, maskinindustri, elektroteknisk industri og varehandel som alle har avvik på mer enn 50 mill. kroner i en eller begge del-perioder. De største avvikene skriver seg fra beregningsprosessen for det private konsum. De øvrige må i stor utstrekning forklares ved at modellens fordelingsandeler og krysløpskoeffisienter har endret seg i perioden.

Det er grunn til å understreke at små avvikstall i noen tilfelle kan forklares ved at næringsgrenens samlede sluttleveringer er

TABELL 2

Sammenligning mellom faktisk og beregnet endring i bruttoproduksjonen for hovedgrupper av næringsgrener.

Mill. kr. i 1962-priser	Faktisk endring 1962-63 (1)	Beregnet endring 1962-63 (2)	Differanse (2) ÷ (1) 1962-63 (3)	Faktisk endring 1963-64 (4)	Beregnet endring 1963-64 (5)	Differanse (5) ÷ (4) 1963-64 (6)
Jordbruk, skogbruk m.v., fiske, fangst og bergverksdrift	÷ 185	÷ 191	÷ 6	271	310	+ 39
Industri	1134	1460	+ 326	2083	2353	+ 270
Nærings- og nytelsesmid.industri	10	55	+ 45	÷ 33	49	+ 82
Tekstilindustri	67	109	+ 42	112	142	+ 30
Bekledningsindustri	÷ 10	106	+ 116	65	107	+ 42
Tre-, møbel- og innredningsindustri	124	105	÷ 19	241	217	÷ 24
Treforedlingsindustri	194	205	+ 11	244	249	+ 5
Lær- og gummivareindustri	34	27	÷ 7	÷ 1	5	+ 6
Kjemisk industri	143	158	+ 15	343	346	+ 3
Kull- og mineraloljeforedling	24	18	÷ 6	101	102	+ 1
Jord- og steinvareindustri	15	11	÷ 4	45	101	+ 56
Primær jern- og metallindustri	121	138	+ 17	444	433	÷ 11
Jern- og metallvareindustri	10	17	+ 7	103	110	+ 7
Maskinindustri	29	91	+ 62	73	103	+ 30
Elektroteknisk industri	166	199	+ 33	÷ 24	55	+ 79
Transportmiddelindustri	70	117	+ 47	250	234	÷ 16
Diverse industri	137	104	÷ 33	120	100	÷ 20
Varehandel	551	555	+ 4	690	592	÷ 98
Samferdsel	829	807	÷ 22	616	622	+ 6
Øvrige næringer	934	942	+ 8	905	953	+ 48
	3263	3573	+ 310	4565	4830	+256

eksogene poster og at kryssleveringer er små. Etter min personlige vurdering gir imidldrtid beregningene grunn til optimisme når det gjelder mulighetene for at MODIS skal kunne brukes som prognosemodell for produksjonsendringer når planleggingsperioden ikke er for lang.

Jeg har hittil presentert noen få hovedtall. En kan i detalj studere f. eks. bruttosektorproduktene, importens sammensetning osv. Eller en kan prøve modellens enkeltdeler. Hva ville modellen f. eks. generere av løsninger om fordelingsandelene var riktige, om det samlede konsum ble riktig bestemt osv. En del slike undersøkelser har blitt utført, men det vil føre for langt å komme inn på dem her. Jeg vil bare til slutt se litt på prognosene for de eksogene variable.

Sammenligning mellom nasjonalbudsjettets anslag og faktisk endring ifølge foreløbig nasjonalregnskap 1962—1964.

I tabell 3 er stilt opp en sammenligning for de hovedstørrelsene som inngår i relasjonen for den totale vare- og tjenestetilgang.

Posten for deflateringsavvik skyldes at prisdeflateringene er gjennomført særskilt for sluttleveringene på den ene siden og for bruttosektorproduktene og importen på den annen side. Generelt fremgår det at treffsikkerheten for prognosene er dårligere for det efterfølgende budsjettår enn for det inneværende ved fremleggelsen av budsjettet. St.meld. nr. 1 1963—1964 ble som nevnt tidligere fremlagt utpå høsten 1963. En annen almindelig observasjon er at nasjonalbudsjettet stort sett undervurderer veksten. Offentlig konsum som myndighetene i høy grad har oversikt over, blir best anslått. Det er interessant å legge merke til at MODIS I selv med historiske tall for de eksogene variable ikke gir noen tallmessig bedre år til år prognoser for det private konsum enn nasjonalbudsjettets anslag. Som jeg har bemerket tidligere, skyldes imidlertid dette i høy grad at konsumfunksjonen er meget følsom overfor hvilke forutsetninger som brukes om produktivitet og reallønn i de årlige beregninger og relativt mindre følsom overfor endringer i produksjonen.

De avgjort dårligste prognosene finner en for bruttoinvesteringene i fast realkapital. For utviklingen 1962—1963 får budsjettet med

TABELL 3

Sammenligning mellom faktisk endring og beregnet endring ifølge St. meld. nr. 1 (1963—1964).

Mill. kr. i 1962-priser	Faktisk endring 1962-63 (1)	Beregnet endring 1962-63 (2)	Differanse (1) ÷ (2) 1962-63 (3)	Faktisk endring 1963-64 (4)	Beregnet endring 1963-64 (5)	Differanse (4) ÷ (5) 1963-64 (6)
Eksport	1560	1220	340	1828	1225	603
Bruttoinvestering	849	767	82	1188	375	813
Av dette innvest. i fast realkapital	1167	767	400	906	225	681
innvest. i lager	÷ 318	—	÷ 318	282	150	132
Offentlig konsum	264	297	÷ 33	251	305	÷ 54
Privat konsum	873	701	172	881	695	186
Disponering i alt	3546	2985	561	4148	2600	1548
÷ avvik på grunn av deflatering	÷ 31		÷ 31	÷ 20		÷ 20
Tilgang i alt	3577	2985	592	4168	2600	1568
Import	1438	1140	298	1452	720	732
Bruttonasjonalprodukt	2139	1845	294	2716	1880	836
Differanse i prosent av faktisk endring						
Eksport			21,8			33,0
Bruttoinvestering			9,7			68,4
Av dette innvest. i fast realkapital			34,3			75,2
innvest. i lager			100,0			46,8
Offentlig konsum			÷ 12,5			÷ 21,5
Privat konsum			19,7			21,1
Disponering i alt			15,8			37,3
Tilgang i alt			16,6			37,6
Import			20,7			50,4
Bruttonasjonalprodukt			13,7			30,8

65,7 prosent av den faktiske endring og for 1963—1964 er prosenten sunket til bare 24,8.

Det kan være interessant å se hvordan nasjonalbudsjettet har anslått utviklingen for 1963—1964 etter som tiden har gått. I St.-meld nr. 66 (1963—1964) «Om gjennomføringen av nasjonalbudsjettet for 1964», får prognosene for bruttoinvesteringer i fast realkapital bare med 1,5 pst. Prognosene for eksport ligger 26,1 pst. for lavt, det offentlige og private konsum er anslått henholdsvis 5,2 pst. og 6,8 pst. for høyt. Importen er anslått 43,1 pst. for lavt og prognosen for bruttonasjonalproduktet ligger 19 pst. under den faktiske endring. Alle tall er nå regnet i 1963-priser. I St.meld. nr. 1 (1964—1965) er prognosene for 1963—1964 gjennomgående meget bedre. Eksporten og offentlig konsum er overvurdert med henholdsvis 2,1 pst. og 15,5 pst. Privat konsum er undervurdert med 5,7 pst. Av veksten i bruttoinvesteringer i fast realkapital har en fremdeles ikke greid å få med mer enn 34,5 pst. Prognosen for import får med nesten 65 pst. På grunn av de gode anslag for eksport og privat konsum ligger prognosen fra bruttonasjonalproduktet bare 3,5 pst. i underkant av den historiske utvikling.

Avsluttende bemerkninger.

Jeg går ut fra at bortsett fra lagerinvesteringene og mindre korreksjoner har de trykte nasjonalbudsjett-tallene blitt fastlagt etter gjennomprøving i nasjonalbudsjettmodellen.

Jeg vil derfor stille opp noen konklusjoner som synes rimelige på grunnlag av det vi har funnet hittil:

1. Hvis vi ikke skal slå oss til ro med et avvik på ± 20 pst. for konsumveksten over året, må vi arbeide videre med utformingen av konsumfunksjonen. Dessuten må etterspørselskoeffisienter og fordelingsandeler justeres hyppig.
2. Det synes spesielt vanskelig å gi gode anslag for importutviklingen fordi modellen nødvendigvis må forutsette faste andeler og koeffisienter i analyse-perioden.
3. Det bør legges mer vekt på prognosemetoder. Myndghetene har f. eks. i stor utstrekning midler til å påvirke investeringene. Likevel er investeringene den sluttleveringsart som er avgjort dårligst anslått. I Stortingsmeldingen «Om gjennomføringen av nasjonalbudsjettet 1964» som ble foredratt i begynnelsen av april 1964 anslår Finansdepartementet endringen over året i bruttoinvesteringer i fast realkapital til 14. mill. kroner i 1963-priser. Den faktiske endring ble etter foreløbige nasjonalregnskapstall 912 mill. kroner.

DE NO FA OG LILLEBORG

Operasjonsanalyse

Vår operasjonsanalysegruppe står foran en rekke viktige oppgaver innen bl. a. produksjonsprogrammering og simulering av produksjons- og lageropplegg i forbindelse med større investeringer, og vi søker derfor en ny kvalifisert medarbeider innen dette felt.

Vedkommende bør ha eksamen fra universitet eller høyskole (f. eks. sosialøkonom, sivilingeniør, siviløkonom), og ha spesiell interesse og legning for bruk av kvantitative metoder til løsning av bedriftsøkonomiske problemer. Kjennskap til bruk av EDB i analysearbeid er en fordel.

Lønn efter kvalifikasjoner.

Vennligst send Deres søknad mrk. «Operasjonsanalyse», vedlagt papirer for utdannelse og praksis, til vår Personalavdeling.

A/S DENOFA OG LILLEBORG FABRIKER

Sandakerveien 54 - Oslo 4

Den nyere pris- og lønnshistorie i Norge

Randmerknader til „Norges økonomi etter krigen"

AV AMANUENSIS KÅRE GISVOLL

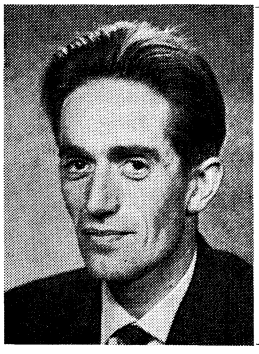

Kåre Gisvoll:
Cand. oecon. 1957. Sekretær hos Skatteinspektøren i Møre og Romsdal til april 1958. Deretter forskningsassistent ved N.T.H. Vitenskapelig assistent ved Institutt for Sosialøkonomi, N.T.H. fra 1959, og amanuensis s.s. fra 1960.

Historieskrivning kan ha flere formål. Den kan formidle nye opplysninger, nye data, den kan binde sammen brokker av informasjoner fra tidligere publikasjoner, og den kan vie seg *analysen,* letingen etter årsakssammenhenger eller testing av hypoteser.

I foreliggende publikasjon «Norges økonomi etter krigen», har jeg konsentrert oppmerksomheten om to spesielle kapitler, — kap. VII om: «Inntekter og lønninger», og kap. X: «Prisutviklingen». Den historiske deskriptive del av lønns-prisutviklingen lar jeg ligge. Den gir oversiktlig og grei beskrivelse av sider ved etterkrigstidens økonomi som alle som har interessert seg for slike problemer kjenner, men som for mange gir nyttig og sammenfattende informasjon.

Lønnsandelen.

En av sidene ved lønnsutviklingen som særlig politikere og fagforeningsledere har hatt interessen vendt mot, er lønnsandelen, og den vekst som har vært registrert er blitt brukt flittig i politisk debatt uten at en har vært villig til å nyansere bildet i vesentlig grad.

Det er derfor velgjørende å få slått fast, det i og for seg banale faktum, at lønnsandelen i offentlig forvaltning er 100 prosent pr. definisjon, og at en relativ økning innen denne sektor følgelig må trekke den totale lønnsandel oppover.

En beregning bygget på en splitting i «forretningsmessig» og «ikke-forretningsmessig» virksomhet gir muligheter for å finne frem til hvor mye av lønnsandelens vekst som skyldes at lønnstakerne gjennomsnittlig har fått en større andel av produksjonsresultatet, og hvor mye som skyldes andre faktorer. En standardberegning viser at den registrerte stigning i lønnsandelen for perioden 1949—57 utelukkende er en følge av endringer i næringsstrukturen, dvs. at ekspansjonen har skjedd i sekundære og tertiære næringer som har vesentlig høyere andel lønnstakere enn f. eks. jordbruk. Fra og med 1958 kan imidlertid en del av stigningen tilskrives en reell omfordeling til lønnstakerens fordel, og dette skyldes da vesentlig at lønnsandelen i eksportnæringene i denne periode har steget. For industrien separat viser de foretatte beregninger at strukturendringene også her har betydd mye, men i dette tilfelle har industriens lønnsandel vesentlig steget som følge av en relativ økning av lønnstakerutbyttet.

En påvisning av den i og for seg velkjente motkonjunktur-bevegelse i lønnsandelen, ny-

anseres ved påpekning av at disse bevegelser helt ut er knyttet til eksportnæringene, idet det «For hjemmenæringene knapt nok kan spores noen konjunktur-bevegelse — — —». Dette fikk vi forresten til overmål illustrert ved den utvikling vi hadde på lønnsfronten i 1964, og de sterkt stigende eierandeler i eksportnæringene for dette år.

Lønnsglidning.

I et avsnitt om «tarifflønn, fortjeneste og lønnsglidning» har forfatteren søkt å påvise forholdet mellom faktisk lønnsutvikling og de tariffestede endringer fra periode til periode.

For det første er det klart at tariffbestemmelsenes form her er av betydning, nemlig om en har med minste- eller normal-lønnssatser å gjøre, og om akkordarbeid nyttes i betydelig utstrekning. For det annet vil forholdene på arbeidsmarkedet generelt være av betydning. I en situasjon med arbeidsløshet er det grunn til å anta at de tarifestede økninger er normgivende i langt større utstrekning enn i en situasjon med full beskjeftigelse.

Beregninger for mannlig arbeidskraft i industrien viser at i perioden 1944—63 skyldtes «56 prosent tariffbestemt lønnsøkning, mens 44 prosent skyldtes lønnsglidning».

En hypotese om at lønnsglidningen skulle ha direkte sammenheng med tarifftilleggenes størrelse, finner liten støtte i det nyttede materiale, og dette synes umiddelbart rimelig, også på bakgrunn av den (om enn svake) samvariasjon som kan påvises mellom lønnsglidning og økonomisk aktivitet. Det vil heller ikke være usannsynlig om lønnsglidningen i en viss utstrekning ville være avhengig av veksten i prisnivået, skjønt her bør en vel være forsiktig med å uttale seg om hva som er årsak og virkning.

At en i selve lønnsfastsettingsmekanismen har innebygd en «lønnsspredningsstabilisator» er et interessant moment, og det synes umiddelbart bekreftet i de erfaringer en har fra arbeidet for en relativ heving av lavtlønnsfag og utjevning av forskjellen mellom manns- og kvinnelønner. Fagarbeider-lønnene er krumtappen i hele vårt lønnssystem og disse danner naturlig nok utgangspunktet for alle forhandlinger, men selve forhandlingsgangen medfører at en også rundt dette punkt fra de enkelte interessegruppers side forsøker å opprettholde «avstanden», og at det som ikke oppnås ved forhandlingsbordet fortsetter i et press (spesielt ved minstelønnsordninger) som skaper en glidning, og presset vil først avta når den tidligere spredning er gjenopprettet.

De forhandlinger som i den senere tid er ført om samordning av statlige og kommunale lønner i et felles offentlig regulativ, viser klart at denne side tillegges avgjørende betydning fra de enkelte pressgruppers side ved forhandlingsbordet og motvirker ethvert forsøk på utjevning (som ikke bygger på like absolutte tillegg over hele spekteret).

Muligheter for en særnorsk prisutvikling.

Et av de sentrale spørsmål for våre prismyndigheter er hvilke muligheter som eksisterer for å føre en prispolitikk som løsriver våre prisbevegelser fra «ugunstige» tendenser på verdensmarkedet.

Sevaldson påpeker at av den samlede norske produksjon er over fjerdeparten eksportvarer som direkte må følge verdensmarkedets priser. Av de resterende tre fjerdeparter er en fjerdepart direkte eller indirekte importvarer, hvilket betyr at ca. halvdelen av produktene får sin pris fastsatt gjennom salg og kjøp i utlandet. For salg av norske produkter her hjemme, gjelder videre at de i stor utstrekning må selges i konkurranse med importvarer og følgelig ikke kan avvike vesentlig fra disse i pris.

Ved mengdereguleringer, avgifter og subsidier kan myndighetene direkte påvirke markedsprisene i Norge, men oppheves disse tiltak vil prisene ha en tendens til å svinge tilbake til det nivå som ville blitt resultatet uten dem, hevder forfatteren.

Dette er utvilsomt riktig. Men så vidt jeg kan huske har professor Haavelmo vist at en ved periodevise injeksjoner av subsidier kan skape en «forsinkelseseffekt».

Denne «forsinkelse» vil være tilstrekkelig til at utlandet stadig leder i kappløpet. Vi kan dermed oppnå å hindre at vi får akutte problemer i utenriksøkonomien, men har ikke derved bidratt særlig til å løse andre problemer som følger av en vedvarende og sterk prisstigning.

Jeg skal ikke gå inn på hele den analyse av årsaksfaktorer i prisstignings-prosessen forfatteren fremlegger, men et par momenter vil jeg kommentere. Det gjelder valg av valutakurs i 1945 og den senere devaluering i 1949 hvor vi lot kronen følge pundet, og følgene av subsidiepolitikken for de relative priser.

Valtakurs og prisutvikling.

Forfatteren hevder at «valget av kurs for den norske krone ser ut til isolert å ha innebåret en prisstimulans». Dette synspunkt har mye for seg, men etter de opplysninger som er mulig å få om diskusjonene bak den endelige fastsettelse av vår valutakurs i 1945 (som hadde en klar sammenheng med konferansen i Bretton Woods i 1944), var det i første rekke spørsmålet om å velge 20,—, 22,— eller 24,— kroner i forhold til pund som var sentralt, og ikke spørsmålet om f. eks. å velge 18,— kroner.

Når en ble stående ved 20 kroner og ikke valgte å følge eksportnæringenes og skipsfartens ønskemål om 24, var dette i første rekke ut fra en vurdering av priseffekten. En må da erindre den formidable overskuddslikviditet i systemet som ikke på dette tidspunkt var bragt under kontroll.

Om det valg som ble truffet innebar en prisstimulans så var dette tross alt en «mildere» stimulans enn hva som ville blitt resultatet av de andre aktuelle alternativer.

Devalueringen i 1949 er sikkert i høyere grad diskutabel enn fastleggingen av kursen i 1945, men det en ex post kan slutte er vel at vi ikke burde fulgt pundet helt ut, fordi dette sammen med at stabiliseringspolitikken som sådan ikke lenger var mulig, innebar stimuli som måtte drive prisnivået oppover. Og dette er en lærdom vi bør ta med oss om det igjen skulle bli aktuelt for Storbritannia å devaluere.

Relative priser og subsidiepolitikken.

Stabiliseringspolitikken i de første etterkrigsårene hadde som et vesentlig virkemiddel bruk av subsidier. Dette var en nødvendig følge av automatikken i lønnsjusteringsprosedyren, men innebar ved valg av subsidieobjekter en konsentrasjon om spesielle varegrupper som påvirket sterkt de relative priser. Så lenge lønnstakergruppen aksepterer bruk av subsidier ut fra beregninger over hvordan dette påvirker prisene målt ved en spesiell indeks og godtar at en fryser nivået like i underkant av reguleringsgrensen, kan selvsagt et slikt system forsvares, og det kan virke gunstig, og kanskje spesielt om en tar hensyn til den tidligere omtalte «forsinkelseseffekt». Etterspørselseffekten av en slik hårdhendt påvirkning av de relative priser vil imidlertid være at en leder konsumet i meget spesielle retninger under forutsetning av at de subsidierte varer har priselastisiteter vesentlig forskjellig fra null. Dette representerer bl. a. et problem hvis en via subsidie-politikken og import-restriksjoner skaper etterspørsel som gir seg utslag i kapasitetsøkninger på produsentsiden som det ikke er mulig å nyttiggjøre seg når subsidiene bortfaller, og de relative priser beveger seg mot sitt tidligere leie. Nå er kanskje ikke denne siden den viktigste, men heller problemet med subsidier på produkter med lav priselastisitet og at en derved skaper «tilleggsetterspørsel» for varegrupper på importsiden via subsidienes inntektseffekt. At inntektseffekten er vesentlig ble klart eksemplifisert under krigen hvor det lyktes å holde konsumprisene relativt stabile, men hvor suvenirproduksjonen blomstret (også som følge av den sterkt begrensede vare- og tjenestetilgang generelt).

De beregninger som er foretatt over utviklingen av de relative priser i etterkrigsperioden gir ikke noe klart bilde av tendenser, og som forfatteren sier gir «materialet ikke grunnlag for noen særlig inngående klarlegging av hva de forskjellige faktorer kan ha betydd . . .». Det er beklagelig at det ikke har vært mulig å gå nærmere inn på dette, fordi det kunne gitt muligheter for en langt bedre vurdering av hensiktsmessigheten av i fremtiden å bruke subsidier (herunder også eventuelle fritak for omsetningsavgift på matvarer) som ledd i økonomisk politikk.

Nå er det selvsagt mulig at med det omfang en kan tenke seg subsidiene brukt, vil det som betyr noe ved vurderingen ikke være forholdet mellom de enkelte varer eller varegruppers priser, men f. eks. fordelingshensyn, og da vil en videregående analyse og materialbearbeiding på dette felt bare ha akademisk interesse.

Forts. fra side 23.

forskjellige former for stratumlotterisk sampling er langt underlegne. (Side 40: «I almindelighed må man dog sige, at kvote-metoden er ringere end probability-metoden, og at det *kun* er omkostningshensyn, der taler for, at man bruger den».) At man kan oppnå større sikkerhet gjennom stratifisering, synes å være forfatteren fremmed.

Et siste sitat (side 78): «Vil man undersøge en given størrelses afhængighed af en ændring i en anden størrelse, må man i sit eksperiment holde *alt andet lige.*» Har Vilstrup aldri hørt om moderne forsøksplanlegging?

Min tredje hovedinnvending mot boken er at jeg savner en konsekvent statistisk tankegang bak fremstillingen. Bortsett fra at de tre statistikkapitlene C, D og I inneholder en rekke feil og unøyaktigheter, synes det som om de danner en gruppe for seg uten sammenheng med resten av stoffet. Eksempelvis forekommer det talleksempler i teksten på side 64 og på side 83 hvor det er nærliggende å vente en statistikers kommentar, men den uteblir og erstattes med løst prat.

Jeg tror at man får presentert nivået i boken i et nøtteskall når man leser litteraturlistens omtale av M. J. Moroney's sterkt populariserende bok «Facts from Figures». Denne betraktes nemlig som en «udførlig introduktion i statistisk teori og metode».

Jeg kan ikke med min beste vilje anbefale «Markedsanalyse i praksis».

Jan M. Hoem

KASPER VILSTRUP:

Markedsanalyse i praksis

Munksgaard 1965, 113 sider
Pris d. kr. 26,75.

Anmeldt av universitetslektor
JAN M. HOEM

Av forordet går det frem at det er et dobbelt formål med denne boken. Dels skal den være lærebok for Købmandsskolens Specialskoler, og dels henvender den seg til et bredere publikum innen industri og handel og vil gi disse en kortfattet, men allsidig orientering om den moderne markedsforskning og dens metoder. Forfatteren vil gi en slik orientering «uden for mange detailler om det teoretiske grundlag for de beskrevne metoder eller om hovedmetodernes endelige tilpasning til konkrete specialoppgaver.»

Fremstillingen kan deles i fem hovedavsnitt. Kapitlene A og B representerer en innledning som formodentlig skal gi leseren appetitt på det som følger etter. Kapitlene C og D skal gi et inntrykk av den statistiske apparatur som markedsanalysen benytter seg av. Kapitlene E, F, G og H skal antyde hvordan markedsanalytikeren går frem i praksis, hvilke undersøkelsesmetoder som er mest vanlige, hvilke resultater man kan vente av en undersøkelse, osv. Kapitel I heter «Bearbeidelse af statistisk materiale» og beskjeftiger seg litt med tabuleringsteknikk o.l. I kapitel J gir forfatteren endelig råd om hvordan en markedsanalyserapport bør se ut.

Boken har altså et prisverdig formål, og den har en stoffindeling som synes fornuftig. Det er bare beklagelig at resultatet skal være så mislykket.

Det er ikke lett å popularisere begreper og metoder fra den matematiske statistikk, men det har vært gjort med hell f. eks. av Wallis and Roberts («The Nature of Statistics») og av Moroney («Facts from Figures»). Det er tre hovedårsaker til at jeg finner Vilstrups forsøk lite vellykket.

En popularisator ønsker vanligvis på den ene side å unngå å ta for seg altfor spesielle problemer, men på den annen side må han sørge for at leseren får eksempler å knytte tanken til, slik at fremstillingen ikke blir hengende i luften. Forfatteren av «Markedsanalyse i praksis» mestrer ikke denne balansegang. Det ser ut for at han setter svært mye inn på ikke å bli for spesiell og teknisk, men til gjengjeld drives han ut i talemåter som er så upresise og «generelle» at det må være vanskelig å forstå hva han mener dersom man ikke på forhånd har godt kjennskap til temaet. Avsnittet om indekstall (side 98—100) kan være et tilfeldig valgt eksempel på dette. Av og til kommer man ut i det rene snikksnakk: «Endelig må man sørge for at opnå tilstrækkelig statistisk sikkerhed i interview-undersøgelser men heller ikke forlange et urimeligt stort antall inteviews». (Side 15). Forfatterens sondring mellom kvalitativ og kvantitativ viten (side 16) er vanskelig tilgjengelig.

Et hovedkrav må man kunne stille til en popularisator: Vel kan hans fremstilling representere en depresiering av en teori eller av brokker fra en teori, men han skal i hvert fall ikke si noe som er positivt galt eller villedende. Min aller alvorligste innvending mot den anmeldte boken er at den til stadighet bryter dette påbud.

Forfatteren sondrer ikke klart mellom stokastiske variable og parametrene i den tilsvarende sannsynlighetsfordeling. Jeg kan f. eks. ikke se at teksten gjør noen forskjell på empirisk standardavvik og parameteren σ i en normalfordeling. Heller ikke er det noe klart skille mellom på den ene side den empiriske fordeling som illustreres i et hyppighetsdiagram, og på den annen side diagrammet av en sannsynlighetstetthet.

Forfatterens refleksjoner rundt «Fordelinger uden tilknytning til skala» (side 23) er nesten fornøyelige, mens behandlingen av konfidensintervaller (selvsagt under navnet «sikkerhedsgrænser») er direkte gal. Fra side 33 siteres: «Har man f. eks. fundet, at 20 % af 50 tilfældigt undtagne ølflasker i en meget stor sending rummer mindre end det foreskrevne kvantum, kan man med 95 % sikkerhed regne med, at mellem 9 % og 31 % af samtlige flasker er undermålere.» Jeg tolker dette slik: Hvis p er «undermålerprosenten» i totalmaterialet og x er prosenten i stikkprøven, skal

$$\Pr(9<p<31/x=20) = 0.95$$

hvilket er uten mening.

Forfatteren hevder at bare rent lotterisk sampling utelukker systematiske utvelgelsesfeil (side 35), og synes å mene at f. eks. de

Forts. side 22.

Inntrykk etter en studietur i Polen.

Tretti sosialøkonomiske studenter foretok i siste halvdel av august i år en studiereise til Tyskland og Polen. Nedenfor skal jeg redegjøre for noen av de inntrykk som ble høstet, og det er da oppholdet i Polen som interesserer mest. Tyskland er vel for de fleste så kjent at noen nærmere omtale skulle være unødvendig.

I Polen tilbrakte vi de første dagene i Kraków, før ferden gikk til Warszawa.

Kraków er en gammel by. Universitetet er f. eks. 600 år gammelt. Som en kuriositet kan det nevnes at Kopernikus i sin tid virket der. Warszawa var — ettersom 85 % er gjenreist etter 1945 — en moderne by.

Klær og sko var av lav kvalitet, og de var dyre i forhold til gjennomsnittslønnen. Syntetiske stoffer så vi lite til, bortsett fra nylonstrømper som kostet ca. 5 % av den gjennomsnittlige månedslønn. Polen er i dag ikke selvforsynt med råvarer til produksjon av syntetiske stoffer. Av det vi fikk høre, framgikk det implisitt at den økonomiske situasjon ikke tilrådet import av slike varer.

Det er ingen anledning til priskonkurranse polske forretninger i mellom. Man opererte med ens pris på samme vare felles for «småbyen» Kraków og for millionbyen Warszawa. Utstillingsvinduene var få og små i Kraków. I Warszawa, derimot, lå de omtrent på vest-europeisk nivå, og i hovedgaten var det til og med enkelte lysreklamer å se. For første gang bak Jernteppet så vi her et utslag av konkurranse, nemlig en reklameplakat for det polske flyselskap i denne hovedstad, hvor også amerikanske og belgiske selskaper har kontorer. Ellers merket jeg meg at «baksiden» på fyrstikkeskene ikke — som her på bjerget — reklamerte for produktet til en spesiell bedrift, men ga en «sunn forbrukeropplysning»: «Det er farlig å drikke vann, drikk heller soda».

Til tross for høye priser — etter polsk målestokk — var restauranter og kaféer velfylte, og av gjennomgående høy standard. Det som indikerte en forskjell mellom øst og vest, var den hverdagslige påkledning polakkene foretok restaurantbesøkene i.

Konsumet av matvarer har steget sterkere i Polen siden krigen, enn forbruket av klær og skotøy. Fra polsk hold ble vi fortalt at forklaringen kan søkes i Polens begrensede tilgang på «tradisjonelle, naturlige» fibre som bomull og ull.

Polske bedrifter skilte seg produksjonsteknisk ikke ut fra norske — iallfall ikke for en «ikke-ingeniør». Vi kunne imidlertid notere oss at man her ansetter én administrerende og én politisk direktør. Sistnevnte har som hovedoppgave å påse at den fra sentralt hold påbudte produksjonskvote blir holdt.

Traktering på like linje med den som bys en ved ekskursjoner i Norge, vanket det ikke i statsbedriftene. Under besøket ved Skala Instrumentfabrikk — som er en kooperativ bedrift — ble det servert kaffe, kaker og vin. Ledelsen har der friere hånd over produksjonsmidlene og innser tydeligvis — til en viss grad — betydningen av P.R.

På våre lange togreiser i Polen hadde vi god anledning til å se jordbruksnæringen på nært hold. Urasjonell drift og mangel på maskinelt utstyr var iøyenfallende. Vannsyk jord var heller ikke noe uvanlig syn. Sløsing med arbeidskraft var inntrykket av å se en mann gjete 2—3 kyr. Hele 80 % av brukene var privatdrevet. At kollektivisering ikke er gjennomført, skyldes polske bønders hårdnakkede motstand mot det. En lovbeskyttet ordning som forbyr oppdeling av bruk, er ikke innført. Men når det skjer, åpnes muligheterne for en hensiktsmessig bruksstruktur som vil lette jordbrukernes egne sjanser til å modernisere driften i pakt med sine tradisjoner.

For barn av Velferds-Norge var det en opplevelse å se mer eller mindre tomme parkeringsplasser. Privatbiler er en luksus som meget få kan eie. Av drosjer var det derimot en god del — i hvert fall tilstrekkelig for oss nordmenn som hadde råd til å benytte dem. Men det var en nedslitt bilpark som ble framvist. Polakkene har altså i etterkrigstiden valgt å bo godt framfor å kjøre luksuriøst.

Vi hadde hørt om svartebørs før vi kom til Polen. Men vi hadde dog ikke trodd vi skulle møte den til og med i kirkene! Etterspørselen var stor etter all utenlandsk valuta, men den amerikanske dollar ble høyest honorert. Dette forklares kanskje ved at f. eks. enkelte medisiner bare kan betales i U.S. $ etter hva vi fikk høre.

På grunn av naturlige språkvansker og vår egen status, kom vi vesentlig i kontakt med studentene i den polske befolkning. Guiden vår var ZSP-guide, hvilket innebar at han representerte Zrzeszenie Studentów Polskich — den Polske Studentunion. Paragraf én i statuttene for ZSP slår fast at unionen er en «alminnelig, selvstendig og frivillig» organisasjon for studenter. Den forbereder dem til aktiv tjeneste i det sosiale liv i landet og ved de høyere skoler, samarbeider med ledelsen for politiske og sosiale organisasjoner — som fungerer i de samme skoler — i utdannelsen av den «sosialistiske intelligensia» med høye yrkesmessige kvalifikasjoner, og blir forberedt til livet i et sosialistisk samfunn. På denne bakgrunn er det forståelig at det polske økonomistudium passer til navnet «Political Economy».

Studiene er gebyrfrie, og all medisinsk hjelp er gratis. Mer enn halvparten av studentene bor på studenthjem og spiser i kantinene. Mange studenter mottar stipend, men dette antallet er ikke høyt nok. Studentarbeidskooperativer er derfor dannet i de siste par årene, dannet for å gi studentene muligheter til å tjene penger ved tjenesteyting for den øvrige befolkning.

Jeg vil være meget forsiktig med å trekke konklusjoner av en ukes opphold, men det var et interessant og tankevekkende besøk i en stat hvis styreform divergerer på flere, vesentlige punkter fra vår egen.

M. O.

SOSIALØKONOM - SIVILØKONOM

Vår Avdeling for Markedsanalyse, som organisatorisk sorterer under Salgsetaten ved vårt Hovedkontor i Oslo, har som hovedoppgaver å følge markedsutviklingen for våre eksisterende produkter, foreta markedsundersøkelser for nye produkter, og utrede og forklare forhold og sammenhenger i våre akuelle og potensielle markeder.
Til viktige stillinger i vårt team av yngre markedsforskere i denne avdeling søkes

Sosialøkonom

som særlig skal ta seg av undersøkelser av sammenhengen mellom de forskjellige salgsparametre og etterspørselen, utføre strukturanalyser innenfor næringer av aktuell og potensiell interesse som markeder for Norsk Hydro, analysere eksterne arbeidsbetingelser av økonomisk og politisk art og deres innflytelse på markedsutviklingen for våre produkter.
Den som ansettes må ha utpregede analytiske evner og ha vilje og evne til samarbeid. Kjennskap til EDB vil være nyttig.

Siviløkonom

til stilling hvor arbeidsfeltet vil bli markedsundersøkelser innenfor selskapets hovedproduktsektor, nitrogen. Dette innebærer at vedkommende må overvåke og til dels selv utføre registrering av markedsdata, kontinuerlig vurdere og bearbeide registrerte data i form av rapporter og analyser, foreta spesielle undersøkelser av markeder for eksisterende og nye produkter, samt være markedsanalyseavdelingens kontaktmann med Nitrogendivisjonens Salgsavdeling.
Den som ansettes må ha kjennskap til og interesse for statistiske metoder, og også innblikk i moderne databehandling. Vedkommende må også til enhver tid vurdere hensiktsmessigheten av det eksisterende dataregistreringssystem, eventuelt forestå omlegging til automatiske databearbeidingsmetoder.
Søknad, bilagt bekreftede avskrifter av attester og vitnesbyrd, som ikke returneres, sendes innen 13.12. d.å. til

NORSK HYDRO

Personaletaten, Bygdøy allé 2, Oslo 2.

Statistikk

Førstesekretær- og sekretærstillinger er ledige for sosialøkonomer.

Brutto begynnerlønn for førstesekretærer er kr. 25 230,— pr. år, for sekretærer med høyere utdanning kr. 21 920,— pr. år og for sekretærer med exam.oecon.-eksamen kr. 20 850,— pr. år.

Lovfestet pensjonsordning.

De som blir tilsatt, må levere tilfredsstillende helseattest.

Skriftlig søknad med bekreftede avskrifter av eksamensvitnemål og eventuelle attester sendes snarest mulig og senest 20. desember d.å. til STATISTISK SENTRALBYRÅ, Dronningensgt. 16, Oslo-Dep.